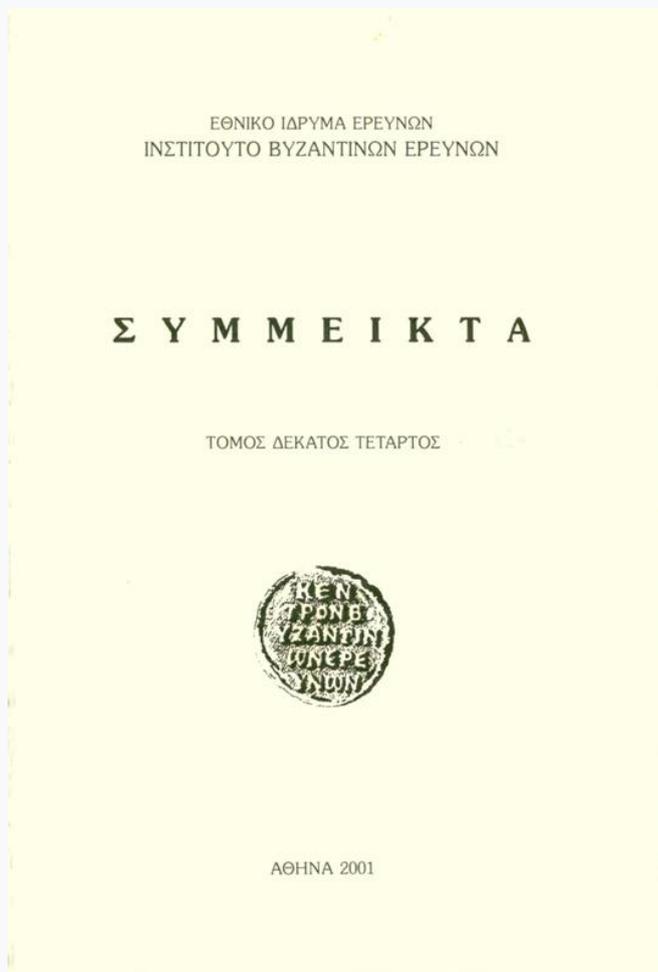

Byzantina Symmeikta

Vol 14 (2001)

SYMMEIKTA 14

Από τη βυζαντινή στη βενετική τούρμα (Κρήτη, 13ος-14ος αι.)

Χαράλαμπος ΓΑΣΠΑΡΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.878](https://doi.org/10.12681/byzsym.878)

Copyright © 2014, Χαράλαμπος ΓΑΣΠΑΡΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΓΑΣΠΑΡΗΣ Χ. (2008). Από τη βυζαντινή στη βενετική τούρμα (Κρήτη, 13ος-14ος αι.). *Byzantina Symmeikta*, 14, 167–228. <https://doi.org/10.12681/byzsym.878>

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΓΑΣΠΑΡΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΤΟΥΡΜΑ
Κρήτη, 13ος-14ος αι.

Ο θεσμός της *τούρμας* (*turma*) ανάγεται στον 7ο αι. και είναι κυρίως γνωστός σε σχέση με το σύστημα των *θεμάτων*. Αρχικά επρόκειτο για στρατιωτική μονάδα 3.000 ανδρών και κάθε *θέμα* περιελάμβανε τρεις *τούρμες* (αργότερα από δύο μέχρι και τέσσερις *τούρμες*, ή και περισσότερες ακόμη σε κάποιες εξαιρέσεις). Σταδιακά η *τούρμα* από στρατιωτικό σώμα κατέληξε σε διοικητική μονάδα, υποδιαίρεση του *θέματος*. Επικεφαλής της *τούρμας* ήταν ο *τουρμάρχης*.

Η Κρήτη στο πλαίσιο του διοικητικού συστήματος της βυζαντινής αυτοκρατορίας παρουσιάζει ιδιαίτερη πορεία. Μέχρι και τα μέσα του 8ου αι., και ενώ το *θεματικό* σύστημα έχει επικρατήσει, δεν αποτελεί ξεχωριστό *θέμα*, ενώ ακόμη και αν αποτελούσε τμήμα άλλου *θέματος* στην πράξη διατηρούσε ένα είδος αυτονομίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το νησί, όπως και άλλες περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας, να αποτελέσει μετά τα μέσα του 8ου αι. *αρχοντία* και όχι *θέμα*. Η *αρχοντία* ήταν ανεξάρτητη διοικητική και στρατιωτική μονάδα, κατώτερη όμως του *θέματος*. Στα μέσα περίπου του 9ου αι. (843) σχεδιάστηκε η ανακήρυξη του νησιού σε *θέμα*, αλλά η αραβική κατάκτηση ανέκοψε την εφαρμογή της απόφασης. Μετά την ανακατάληψη (961) η Κρήτη αποτέλεσε αυτόνομο *θέμα* και μάλιστα σε αρκετά υψηλή θέση στην ιεραρχία, ενδεικτικό της σπουδαιότητάς της. Όπως κάθε *θέμα* ήταν κι αυτό διαιρεμένο σε *τούρμες*, με τη στρατιωτική και γεωγραφική έννοια του όρου. Ωστόσο οι μαρτυρίες για τις *τούρμες* της βυζαντινής Κρήτης είναι ελάχιστες. Κατά τον 12ο αι. είναι γνωστές η *τούρμα* Καλαμώνος στο σημερινό νομό Ρεθύμνης, καθώς και η *τούρμα* «του βορείου της Μεσαράς» και η *τούρμα* Κνωσού στο σημερινό νομό Ηρακλείου¹. Η βυζαντινή *τούρμα* ήδη από τα μέσα του 12ου αι., αν όχι νωρίτερα, είχε χάσει την αρχική στρατιωτική, αλλά και τη μετέπειτα διοικητική

1. Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, Η βυζαντινή Κρήτη, *Κρήτη. Ιστορία και πολιτισμός*, 1, Κρήτη 1987, 370-375.

της έννοια, και είχε καταλήξει σε απλή γεωγραφική περιφέρεια, όπως ακριβώς θα τη γνωρίσουμε και στην Κρήτη στους πρώτους αιώνες της βενετικής κυριαρχίας.

Η βενετική Πολιτεία μετά την απόκτηση της Κρήτης άρχισε την κατάστρωση σχεδίων επί χάρτου όχι μόνο για την κατάκτησή της, αλλά και για τη διοικητική της οργάνωση. Πρότυπο του διοικητικού συστήματος της Κρήτης αποτέλεσε αναπόφευκτα εκείνο της ίδιας της μητρόπολης με επιμέρους προσαρμογές. Η αισιοδοξία που φαίνεται ότι διακατείχε τη Γαληνοτάτη για την κατάκτηση και τον έλεγχο του νησιού αμέσως μετά την απόκτησή του δεν είχε ερείσματα. Οι δυσκολίες που συνάντησε ήταν μεγάλες, γεγονός που την ανάγκασε να αναπροσαρμόσει πολλά από εκείνα που είχε σχεδιάσει όσον αφορά την κατάκτηση, τον εποικισμό, το γαιοκτητικό καθεστώς και φυσικά κάποιες λεπτομέρειες της διοικητικής οργάνωσης της Κρήτης.

Το νησί δεν ήταν μικρό· αντίθετα, η έκτασή του ήταν πολύ μεγαλύτερη από εκείνη της μητροπολιτικής επικράτειας. Επρόκειτο λοιπόν για ένα χώρο που δεν ήταν εύκολο όχι μόνο να κατακτηθεί, αλλά και να οργανωθεί. Κατά συνέπεια για τη Βενετία ήταν φυσικό να στηριχθεί σε προϋπάρχουσες διοικητικές και στρατιωτικές δομές, κτηματικές οριοθετήσεις και περιφέρειες χωριών, και όχι σε όσα εκείνη είχε προετοιμάσει στο δουκικό παλάτι. Έτσι, διατήρησε και' αρχάς τη διαίρεση του νησιού σε *τούρμες*, και στη συνέχεια τις γεωγραφικές περιφέρειες των χωριών, και πιθανότατα, όπου την εξυπηρετούσε, και την οριοθέτηση της κτηματικής παρουσίας των βυζαντινών γαιοκτημόνων, την οποία κατάφερε εν μέρει να δημεύσει και να ανακαταλάβει στους βενετούς αποίκους. Το αρχικό σχέδιο (1212) για τη διαίρεση της Κρήτης σε τμήματα, τα *σεξτέρια (sexteria)*, τα αντίστοιχα της Βενετίας δεν εφαρμόστηκε ποτέ, έτσι όπως τουλάχιστον είχε σχεδιαστεί. Το σύστημα των *σεξτεριών*, όπως θα δούμε παρακάτω, περιορίστηκε στην περιοχή του σημερινού νομού Ηρακλείου. Αντίθετα, το νησί στη διάρκεια ήδη του 13ου αι. διαιρέθηκε σε τέσσερις περιφέρειες, τα *τεριτόρια (territoria)* ή *ρεκτορίες (rectoria)* Χανίων, Ρεθύμνου, Χάνδακα και Σπείας, τα οποία εκτός από εκείνο του Χάνδακα διοικούσαν από τον *ρέκτορα (rector)* με αρκετά μεγάλη εξουσία. Ισχυρότερη ήταν η διοικητική «αυτονομία», έναντι της κεντρικής διοίκησης του Χάνδακα, της περιφέρειας των Χανίων και του Ρεθύμνου, και μικρότερη εκείνη της Σπείας, η οποία είχε στενή εξάρτηση από το Χάνδακα.

Μια επιπλέον διαίρεση, όχι στενά διοικητική, αφορούσε τα δύο τμήματα του νησιού, ανατολικό και δυτικό (*a scalis versus levante et a scalis versus ponente*), με όρια που βρίσκονταν στο βουνό Στρούμπουλας και τον ποταμό Τάρταρο (*a scalis Stromboli versus levante*), στα σημερινά δηλαδή περίπου σύνορα των νομών Ρεθύ-

μνης και Ηρακλείου. Το γεωγραφικό αυτό όριο ονομαζόταν «σκάλα» (*scala*) ή «ρίζα» (*risa*).

Η περιοχή του σημερινού νομού Ηρακλείου είχε ιδιαίτερη μεταχείριση από τις βενετικές αρχές, γιατί στα όριά της περιέκλειε την πρωτεύουσα και έδρα της κεντρικής εξουσίας, γιατί ήταν η πρώτη που κατακτήθηκε, και ταυτόχρονα γιατί ήταν η πιο εύφορη και σ' αυτήν βρίσκονταν τα μεγαλύτερα φέουδα των πιο γνωστών βενετικών οικογενειών που μετοίκησαν στην Κρήτη. Γύρω από το Χάνδακα, για λόγους ασφάλειας, δημιουργήθηκε ο λεγόμενος Παρακάνδακας (*Paracandida*), ένας δακτύλιος ακτίνας ενός μιλιαρίου (*milliarium*) με χωριά και γη που ανήκαν άμεσα στο δημόσιο. Όλη η υπόλοιπη περιοχή διαιρέθηκε σε έξι τμήματα τα σεξτέρια, κατά το πρότυπο της μητρόπολης. Ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε την εφαρμογή της διαίρεσης αυτής σε ολόκληρο το νησί, είχε συνταχθεί μάλιστα, το 1212, σχετικό έγγραφο που καθόριζε τα σεξτέρια της Κρήτης και τις περιοχές που αυτά θα περιλάμβαναν². Δεν είναι γνωστοί οι λόγοι που επέβαλαν την αλλαγή του αρχικού σχεδιασμού, ωστόσο θα πρέπει να αναζητηθούν στην κατάσταση που είχε διαμορφωθεί κατά την άφιξη των πρώτων αποίκων. Οι Βενετοί δεν κατάφεραν να ελέγξουν αμέσως ολόκληρο το νησί, πολύ γρήγορα μάλιστα βρέθηκαν να αντιμετωπίζουν και τις ένοπλες αντιδράσεις των ντόπιων, με επικεφαλής τους κρητικούς γαιοκτήμονες, οι οποίοι έβλεπαν να κινδυνεύουν οι περιουσίες τους. Έτσι, η διαίρεση σε σεξτέρια περιορίστηκε στη συγκεκριμένη περιοχή του σημερινού περιόπου νομού Ηρακλείου, η οποία δεν άργησε να βρεθεί υπό πλήρη βενετικό έλεγχο³.

Στις κεντροδυτικές περιφέρειες της Κρήτης (Χανιά και Ρέθυμνο) οι *τούρμες*, αν και δεν αποτέλεσαν ιδιαίτερη διοικητική μονάδα, ωστόσο διατηρήθηκαν ως γεωγραφικές μονάδες που χρησιμοποιούνταν από την κεντρική διοίκηση, όταν υπήρχε ανάγκη ειδικότερου προσδιορισμού του χώρου. Στην τελευταία περιφέρεια, εκείνη της ανατολικής Κρήτης (Λασιθί), οι *τούρμες* διατήρησαν πιο έντονα από οπουδή-

2. Για το έγγραφο, βλ. παρακάτω.

3. Ο F. THIRIET (*La Romanie vénitienne au moyen âge*, Παρίσι 1959, 125) θεωρεί, λανθασμένα, ότι τα σεξτέρια υποδιαιρέθηκαν σε *τούρμες*. Βασίστηκε στους χάρτες και τα υπομνήματα του Basilicata και του Coronelli (17ος αι.), τα οποία αντανακλούν το έγγραφο της διαίρεσης των σεξτέρων του 1212. Ωστόσο στο εν λόγω έγγραφο τα σεξτέρια δεν περιλαμβάνουν *τούρμες*, αλλά κάστρα ή περιοχές της Κρήτης. Τα κάστρα και οι περιοχές αυτές ήταν πράγματι *τούρμες* κατά τη βυζαντινή περίοδο και συνέχισαν να είναι και κατά τη βενετική. Παρόλ' αυτά στην περιοχή που εφαρμόστηκε το σχέδιο των σεξτέρων ο όρος *τούρμα* κατά τη βενετική περίοδο δεν υπήρχε, και γι' αυτό δεν μπορεί να γίνει καμιά συσχέτισή τους σε διοικητικό ή σε στρατιωτικό επίπεδο. Ανάλογη με τον Thiriet άποψη εκφράζει και ο S. Borsari, *Il dominio veneziano a Creta nel XIII secolo*, Νάπολη 1963, 28.

ποτε αλλού την παρουσία τους, αφού η συγκεκριμένη περιοχική προσδιοριζόταν από την κεντρική εξουσία ακόμη και στον 14ο αι. ως «*τούρμες Σητείας, Ιεράπετρας και Μιραμπέλου*»⁴. Στις τρεις από τις τέσσερις περιφέρειες της Κρήτης, εκτός δηλαδή του Χάνδακα, είναι βέβαιο ότι οι βενετικές *τούρμες* ταυτίζονται με τις βυζαντινές, παρά το γεγονός ότι, εκτός συγκεκριμένων εξαιρέσεων, οι τελευταίες δεν είναι γνωστές.

Χάρη κυρίως στα *Κατάστιχα των φέουδων* της Κρήτης⁵, αλλά και στις υπόλοιπες πηγές, μπορούμε να προσδιορίσουμε σήμερα με σχετική ακρίβεια τα όρια, ή τουλάχιστον τον πυρήνα, της κάθε *τούρμας*. Αυτό μπορεί να γίνει με ευκολία για τις περιοχές των Χανίων και του Λασιθίου, ενώ ενδείξεις μόνο διαθέτουμε για το μεγαλύτερο τμήμα του σημερινού νομού Ρεθύμνης. Τη δυνατότητα αυτή μας την παρέχει ο προσδιορισμός στις πηγές εκτός από το όνομα του χωριού, και της *τούρμας* στην οποία αυτό ανήκει. Η συγκέντρωση των χωριών ανά *τούρμα* και η ταύτισή τους με τα σημερινά μάς δίνει τη θέση της κάθε *τούρμας* (βλ. πίνακες). Ωστόσο ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση οι δυσκολίες δεν λείπουν, αφού ορισμένα χωριά, κυρίως στα όρια ανάμεσα σε δύο *τούρμες*, αναφέρονται ορισμένες φορές είτε στη μία είτε στην άλλη. Με το πέρασμα του χρόνου ο προσδιορισμός των ορίων κάθε *τούρμας* είχε αρχίσει να αμβλύνεται, αφού για τη διοίκηση δεν είχε σημαντικό ενδιαφέρον και αφού δεν φαίνεται να υπήρχε κάποια επίσημη καταγραφή των χωριών ανά *τούρμα* ή καθορισμός των γεωγραφικών ορίων της κάθε *τούρμας*.

Ξεκινώντας από τα δυτικά, στην περιοχική των Χανίων ανήκαν οι *τούρμες*: Κισάμου (*Chissamo*), Άρνας (*Arna*), Κουφού (*Cuffo*), Ψυχρού (*Psichro*) και Καλαμώνος (*Calamona, Calamonensis*), καλύπτοντας ολόκληρο το σημερινό νομό Χανίων και μέρος του δυτικού Ρεθύμνου. Ο σημερινός νομός Ρεθύμνης περιλάμβανε τις *τούρμες* Απάνω και Κάτω Συβρίτου (*Apano, Cato Sivriti*), Μυλοποτάμου (*Milopotamum, Milopotamensis*) και πιθανότατα Ρεθύμνου (*Rethimum*⁶). Στην περιοχική, τέλος, του Λασιθίου ανήκαν οι *τούρμες* Μιραμπέλου (*Mirabello*), Σητείας

4. Βλ. για παράδειγμα κατάλογο χωριών ανά *τούρμα* (*turme Mirabelli, Sithie, Gerapetre*): Archivio di Stato di Venezia (= ASV), *Duca di Candia*, b. 20, 38r-39v.

5. ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 19, 20 και 21. Η επεξεργασία των *Κατάστιχων* αυτών προς έκδοση πραγματοποιείται στο Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Βυζάντιο και Δύση». Ετοιμάζεται ήδη προς έκδοση από τον γράφοντα το *Κατάστιχο των φέουδων του σεξτέριου των Αγίων Αποστόλων* (b. 18).

6. Οι Tafel-Thomas μεταγράφουν *Ricus*, δίνοντας οι ίδιοι σε αγκύλες και με ερωτηματικό το μάλλον σωστό *Retimus* [G.L. FR. TAFEL - G.M. THOMAS, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, 2, Βιέννη (ontes Rerum Austriacarum, 13) 1856 (ανατύπωση: Άμστερνταμ 1964), 236].

(*Sithia, Sithiensis*) και Ιεράπετρας (*Gerapetra*). Πρόκειται δηλαδή για ένα σύνολο από 12 γεωγραφικές περιφέρειες. Η *τούρμα* Καλαμώνος, στα όρια των σημερινών νομών Χανίων και Ρεθύμνου, στο έγγραφο του εποίκισμού της περιοχής το 1222, ανήκει στην περιοχή του Ρεθύμνου⁷, ενώ κατά τον 14ο αι. μοιάζει να ελέγχεται από το ρέκτορα Χανίων⁸. Ωστόσο θα μπορούσαμε να πούμε ότι από το ρέκτορα Χανίων ελέγχονταν οι φεουδάρχες που κατείχαν γη στα χωριά της εν λόγω *τούρμας*, και όχι η ίδια. Εξάλλου, οι *τούρμες* ανήκαν με τη γεωγραφική και όχι με τη διοικητική έννοια στις ρεκτορίες.

Οι πληροφορίες για τις *τούρμες* της περιοχής των Χανίων προέρχονται κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από το *Κατάστιχο των φέουδων* της παραπάνω περιοχής. Πρόκειται για επίσημο βιβλίο της δουκικής Γραμματείας του Χάνδακα, όπου καταγράφονταν όλες οι ιδιοκτησιακές αλλαγές των φέουδων της περιοχής με βάση τις ενημερωτικές επιστολές που έστελνε στις αρμόδιες αρχές του Χάνδακα ο ρέκτορας Χανίων. Ανάλογο βιβλίο υπήρχε και στη Γραμματεία του ρέκτορα των Χανίων. Όλες οι καταγραφές προέρχονται από τον 14ο αιώνα. Για κάθε φέουδο, το οποίο πωλείται, ανταλλάσσεται, παραχωρείται ή κληρονομείται, καταγράφονται, εκτός των άλλων, τα χωριά τα οποία ανήκαν στο συγκεκριμένο φέουδο, καθώς και η *τούρμα* στην οποία ανήκε καθένα από αυτά. Η καταγραφή της *τούρμας* είναι συστηματική, με αποτέλεσμα να διαθέτουμε ένα μεγάλο αριθμό χωριών της εποχής ενταγμένων στις γεωγραφικές αυτές περιφέρειες. Ωστόσο επειδή πολλά φέουδα περιλάμβαναν γη και σε άλλα σημεία, από την ίδια πηγή διαθέτουμε και λίγες αναφορές για την *τούρμα* / τις *τούρμες* Συβρίτου. Το *Κατάστιχο* δεν έχει σωθεί ολόκληρο, και καθώς δεν πρόκειται για καταγραφή των φέουδων, αλλά για παρακολούθηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι εξαντλείται ο χάρτης της περιοχής. Παρόλ' αυτά καλύπτεται το μεγαλύτερο μέρος.

Η *τούρμα* Κισάμου καταλαμβάνει περίπου τη σημερινή ομώνυμη επαρχία και η *τούρμα* Άρνας τη σημερινή επαρχία Σελίνου. Η *τούρμα* Κουφού βρισκόταν γύρω από το ομώνυμο χωριό στη σημερινή επαρχία Κυδωνίας, ενώ η *τούρμα* Ψυχρού καταλάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της σημερινής επαρχίας Αποκορώνου. Τέλος, η *τούρμα* Καλαμώνος περιλάμβανε ένα μικρό τμήμα της επαρχίας Αποκορώνου και το δυτικότερο τμήμα της επαρχίας Ρεθύμνης⁹. Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν υπάρχει

7. TAFEL-THOMAS, 236.

8. Βλ. *Κατάστιχο των φέουδων της περιοχής Χανίων*. ASV, *Duca di Candia*, b. 21.

9. Σε έγγραφο του 1376 αναφέρεται το χωριό Άγιος Γεώργιος της *τούρμας* Ρουστίκων και Καλαμώνος, μαρτυρία που τονίζει μάλλον το μέγεθος και το ρόλο του χωριού Ρούστικα, παρά υπονοεί κάποια ιδιαίτερη *τούρμα*. (SALLY MCKEE, *Wills from the Late Medieval Venetian Crete. 1312-1420*, Ουάσιγκτον 1998, σ. 750: *casale vocatum Sanctus Georgius turma Rustice et Calamona*). Πρβλ. επίσης: *casale Nisi*

καμιά αναφορά σε χωριά της περιοχής Σφακίων. Δεν είναι όμως δυνατόν να διαπιστωθεί αν πρόκειται για σύμπτωση ή αυτό συμβαίνει λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που ίσχυαν για τη συγκεκριμένη περιοχή. Πιθανότατα ισχύει η δεύτερη υπόθεση. Οι λίγες αναφορές στην *τούρμα* Βουκολιών (*turma de Vucoleis*¹⁰) και στην *τούρμα* Πλατανιά (*turma Platane*¹¹) υπονοεί μάλλον τη σπουδαιότητα (μέγεθος, θέση) των αντίστοιχων χωριών για την περιοχή τους, παρά την ύπαρξη ξεχωριστής *τούρμας*. Οι Βουκολιές ανήκαν στην *τούρμα* Κισάμου και η Πλατανιάς στην *τούρμα* Κουφού.

Τις λιγότερες πληροφορίες από όλη την Κρήτη τις διαθέτουμε για το σημερινό νομό Ρεθύμνης. Για την περιοχή αυτή και για την εποχή που εξετάζουμε δεν διαθέτουμε συγκεκριμένες πηγές (όπως συμβαίνει κατά σύμπτωση με το *Κατάστιχο* των Χανίων), αλλά διάσπαρτες και με πολύ λίγες πληροφορίες. Σχετική σύγχυση υπάρχει στις πηγές του 14ου αι. για τις δύο Συβρίτους. Άλλοτε φαίνεται να θεωρείται ως μια *τούρμα*, εκείνη της Συβρίτου, και άλλοτε αναφέρονται ξεχωριστά η Απάνω και η Κάτω Συβρίτος. Πιθανότατα κατά τη βυζαντινή περίοδο οι *τούρμες* ήταν δύο, οι βενετικές αρχές τις καταγράφουν επίσης ως δύο, αλλά σταδιακά τις υπολόγизαν ως μία ή δύο ανάλογα με τις πληροφορίες που είχαν. Πρόκειται για αποτέλεσμα της ελάχιστης σημασίας που είχε ο όρος *τούρμα* για το διοικητικό σύστημα της βενετικής Κρήτης, και στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα που το κυρίως όνομα (Συβρίτος) ήταν ίδιο και άλλαζε μόνο ο ειδικότερος γεωγραφικός προσδιορισμός (Απάνω ή Κάτω). Το χωριό, για παράδειγμα, Μέρωνας αναφέρεται ότι ανήκει άλλοτε στην *τούρμα* Συβρίτου και άλλοτε στην *τούρμα* Απάνω Συβρίτου.

Σχετικά με τη θέση κάθε *τούρμας*, τα πράγματα δεν είναι απολύτως ξεκάθαρα. Μπορούμε ωστόσο να τοποθετήσουμε την *τούρμα* Καλαμώνος, όπως είπαμε και παραπάνω, στο δυτικό τμήμα της σημερινής επαρχίας Ρεθύμνης, την *τούρμα* των δύο Συβρίτων στην επαρχία Αμαρίου και πιθανότατα σε μέρος της επαρχίας Αγ. Βασιλείου (*τούρμα* Απάνω Συβρίτου: Αμάρι, *τούρμα* Κάτω Συβρίτου: Αγ. Βασιλείος), ενώ την *τούρμα* Μυλοποτάμου στην ομώνυμη σημερινή επαρχία. Για την *τούρμα* Ρεθύμνου δεν έχουμε αναφορές, ωστόσο θα μπορούσαμε να την τοποθετήσουμε γύρω από την πόλη, ανάμεσα δηλαδή στην *τούρμα* Καλαμώνος και Μυλοποτάμου και βόρεια των δύο Συβρίτων.

situm in loco fortissimo turmae Rusticae (Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗΣ, *Byzantine Crete. From the 5th century to the Venetian Conquest*, Αθήνα 1988, 123).

10. ASV, *Duca di Candia*, b. 21, q. 4, 1v.

11. ASV, *Duca di Candia*, b. 21, q. 3, 49r-v, 64v.

Από το Ρέθυμνο περνάμε στο ανατολικότερο τμήμα του νησιού, το σημερινό νομό Λασιθίου, προσπερνώντας το Ηράκλειο, όπου ίσχυε το σύστημα των σεξτερίων. Η περιοχή περιλάμβανε τρεις *τούρμες*: Μιραμπέλου, Ιεράπετρας και Σπτείας, οι οποίες ταυτίζονται περίπου με τις σημερινές ομώνυμες επαρχίες (βλ. πίνακα 8, 9, 10). Η περιοχή της σημερινής επαρχίας Λασιθίου (*Lasithi*), με τους ορεινούς όγκους και το οροπέδιο να δεσπόζουν στο κέντρο του, είχε διαφορετική τύχη. Από τις αρχές του 13ου αι. λόγω των επαναστάσεων που ξέσπασαν εκεί και για την αποφυγή νέων, μεγάλα τμήματά του εκκενώνονταν κατά διαστήματα και αποτελούσαν απαγορευμένες περιοχές για κατοικία, ορισμένες φορές μάλιστα και για εκμετάλλευση (γεωργική ή κτηνοτροφική)¹². Έτσι, τουλάχιστον μέχρι και τις αρχές του 15ου αι., οπότε άρχισαν να χαλαρώνουν σταδιακά τα παραπάνω αυστηρά μέτρα, η περιοχή του Λασιθίου δεν ήταν ενταγμένη στα σεξτέρια, αλλά ούτε εθεωρείτο *τούρμα*. Επρόκειτο πάντα για μια περιοχή κάτω από ιδιαίτερο καθεστώς¹³. Τα παραπάνω ωστόσο περιοριστικά μέτρα των αρχών ξεπερνούσαν τα στενά όρια των Λασιθιώτικων βουνών και κάλυπταν ζώνη γύρω τους, η οποία περιλάμβανε χωριά τουλάχιστον των σημερινών επαρχιών Μιραμπέλου και Πεδιάδας, της τότε δηλαδή *τούρμας* Μιραμπέλου και των σεξτερίων του Αγ. Παύλου και του Αγ. Μάρκου. Μερικά από τα χωριά αυτά τα γνωρίζουμε από έγγραφο του 1345, με το οποίο οι αρχές της Κρήτης καλούσαν όλους τους φεουδάρχες που πλήττονταν από τα απαγορευτικά μέτρα στην περιοχή να το δηλώσουν¹⁴. Στο κάλεσμα αυτό περιλαμβάνονταν τα χωριά: Αμαριανό, *Parcherta*, Γυμνοχωριό, Μαθιά, *Rimacha*, Λασιίδα, Καινούργιο Χωριό, Ψάθα, Βουλισμένη, Χουμεριάκος, Έμπαρος, Μάλια, Αβδού, Ασκοί, Γωνιές, Κράσι, Καριδιώτισσα και Βόνη των σημερινών επαρχιών Μιραμπέλου και Πεδιάδας.

Τα βενετικά σεξτέρια, όπως ήδη επισημάναμε παραπάνω, βασίστηκαν κι εκείνα στις βυζαντινές *τούρμες*. Η εικόνα όμως στην περίπτωση αυτή παραμένει θολή, γιατί δεν διαθέτουμε τις σχετικές πληροφορίες. Το πώς διαμορφώθηκε η κατάσταση στην περιοχή αυτή της Κρήτης μπορούμε να καταλήξουμε συνδυάζοντας μεταγενέστερα γεγονότα και έμμεσα δεδομένα.

12. Χ. ΓΑΣΠΑΡΗΣ, *Φυσικό και αγροτικό τοπίο στη μεσαιωνική Κρήτη. 13ος-14ος αι.*, Αθήνα 1994, 30-33.

13. Ακόμη και κατά το 16ο αι. η περιοχή του Λασιθίου δεν ανήκε στη ρεκτορία Σπτείας, αλλά υπαγόταν απευθείας στον Χάνδακα. Βλ. Στ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ, Στατιστικές ειδήσεις περί Κρήτης του τέλους του 16ου αιώνα, *Κρητικά Χρονικά* 12, 1958, 323.

14. ASV, *Duca di Candia*, b. 14, 183r.

Οι πρώτοι βενετοί άποικοι του 1211, σύμφωνα με το έγγραφο της αποστολής και της παραχώρησης της γης (*Concessio*), είχαν ομαδοποιηθεί ανά σεξτέριο και σε καθένα από αυτά σε *ιππείς* (*militēs*) και *πεζούς* (*pedites*)¹⁵. Δυστυχώς οι πηγές δεν βοηθούν να κατανοήσουμε όχι μόνο τη διαδικασία επιλογής των συγκεκριμένων προσώπων στη Βενετία, αλλά και στη συνέχεια την τακτοποίησή τους στην Κρήτη. Οι βενετικές αρχές ομαδοποίησαν τους πρώτους αποίκους με βάση το σεξτέριο προέλευσής τους, με σκοπό η περιοχή στην οποία θα προωθούνταν στην Κρήτη να λάβει το αντίστοιχο όνομα του σεξτερίου. Οι διαδικασίες όμως φαίνεται ότι ήταν αργές¹⁶ και μάλλον περίπλοκες, γι' αυτό και το έγγραφο με τον καθορισμό των κρητικών σεξτερίων εμφανίζεται ένα περίπου χρόνο αργότερα, το 1212, ενώ όπως έχει διαπιστωθεί δεν εφαρμόστηκε ποτέ¹⁷. Είναι άγνωστο τι ακριβώς μεσολάβησε. Πιθανότατα τα πράγματα ακολούθησαν αναγκαστικά την πορεία που επέβαλλε η κατάσταση εκείνη τη στιγμή. Οι άποικοι προωθήθηκαν σε περιοχές του Ηρακλείου μόνο και κάθε περιοχή έλαβε το όνομα του σεξτερίου προέλευσης της ομάδας που κατέληξε εκεί. Η απουσία πολλών ονομάτων που ανήκαν στις αρχικές ομάδες φεουδαρχών κάθε σεξτερίου από τα αντίστοιχα κατάστιχα δεν υποδηλώνει απαραίτητα διάσπαση των ομάδων αυτών ή αλλαγή του χώρου εγκατάστασής τους (δηλαδή του σεξτερίου), εφόσον τα *Κατάστιχα* δεν συγκροτήθηκαν αμέσως. Πιθανόν κάποιοι από αυτούς που είχαν δηλώσει συμμετοχή στην αποστολή να μην έφτασαν ποτέ στην Κρήτη, ή να αποχώρησαν μετά το χρονικό διάστημα της υποχρεωτικής παραμονής τους στο νησί (δύο χρόνια), και έτσι να μην καταγράφηκαν 25 χρόνια αργότερα στα *Κατάστιχα*.

Ανεξάρτητα όμως από το ποιοι Βενετοί και με ποιο τρόπο κατέληξαν στα κρητικά σεξτέρια, εκείνο που κυρίως μας ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη εργασία είναι τι ακριβώς αντιπροσώπευαν τα σεξτέρια. Στην αρχική του μορφή το σεξτέριο όχι μόνο αποτελούσε μια ομάδα φεουδαρχών, αλλά και μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιφέρεια με καθορισμένα όρια. Τα *Κατάστιχα των φεούδων* κάθε σεξτερίου, ήδη από

15. TAFEL-THOMAS, 129-136.

16. Ακόμη και η αναχώρηση των αποίκων από τη Βενετία δεν ήταν ταυτόχρονη για όλους. Κάποιοι από τους μελλοντικούς φεουδάρχες της Κρήτης παρέμειναν στην πόλη τους για πολλούς μήνες μετά την αναχώρηση των υπολοίπων. Βλ. σχετικά D. JACOBY, *La colonisation militaire vénitienne de la Crète au XIIIe siècle. Une nouvelle approche, Le partage du monde. Echanges et colonisation dans la Méditerranée médiévale*, έκδ. M. BALARD και A. DUCCELLIER, Παρίσι 1998, 302-303.

17. TAFEL-THOMAS, 143-145. Σχετικά με το έγγραφο και τη χρονολόγησή του, βλ. Χρύσα ΜΑΛΤΕΖΟΥ, *Concessio Crete. Παρατηρήσεις στα έγγραφα διανομής φεούδων στους πρώτους Βενετούς αποίκους της Κρήτης, Λοιβί. Εις μνήμην Ανδρέα Γ. Καλοκαρινού*, Ηράκλειο 1994, 110-112.

τη συγκρότησή τους, βασίζονταν στα πρόσωπα (φεουδάρχες) και όχι στο χώρο (φέουδα). Κάθε φεουδάρχης δηλαδή είχε τη μερίδα του, στην οποία καταγράφονταν όλα τα περιουσιακά του στοιχεία. Στη συνέχεια και με την πάροδο των χρόνων ο τεμαχισμός των φέουδων, οι ανταλλαγές, οι αγοραπωλησίες και οι κληρονομίες άλλαξαν το τοπίο. Έτσι, στο *Κατάστιχο* ενός σεξτερίου και στη μερίδα ενός φεουδάρχη καταγραφόταν πολλές φορές και η κτηματική του περιουσία σε άλλο σεξτέριο. Έτσι κάθε *Κατάστιχο* περιλάμβανε, τον 14ο αι. πια, χωριά και περιοχές και από άλλα σεξτέρια. Ωστόσο ο γεωγραφικός πυρήνας κάθε σεξτερίου παρέμεινε σταθερός, περισσότερο ίσως και από τον αρχικό πυρήνα των φεουδαρχών που αποτελούσαν το σεξτέριο. Είναι λίγες οι περιπτώσεις που ένα αρχικό φέουδο, έστω και με μικρές αλλαγές στο χώρο, παρέμεινε μέχρι και τον 14ο αι. στην ίδια οικογένεια. Εντέλει όμως, ακόμη κι αν για κάποια χωριά υπάρχει αμφιβολία σε ποιο σεξτέριο ανήκαν, γιατί ορισμένες φορές τα βρίσκουμε και αλλού, δεν υπάρχει αμφιβολία, αντίθετα, για το πού ακριβώς βρισκόταν κάθε σεξτέριο. Τη θέση εξάλλου κάθε σεξτερίου ενισχύουν και κάποιες πληροφορίες που διαθέτουμε για τα σύνορά τους¹⁸.

Ο τρόπος με τον οποίο καθορίστηκαν τα γεωγραφικά όρια κάθε σεξτερίου παραμένει άγνωστος, αφού δεν διαθέτουμε καμιά σχετική πληροφορία. Αντίθετα, οι αρχές φρόντισαν για την εσωτερική κατανομή της γης. Έτσι, διόρισαν έναν κατανεμπί για κάθε σεξτέριο, ο οποίος σε όλες τις περιπτώσεις (εκτός από το σεξτέριο του Αγ. Παύλου) προερχόταν από την ίδια ομάδα, ήταν δηλαδή και εκείνος υποψήφιος φεουδάρχης. Τα πρόσωπα αυτά ανέλαβαν να διαιρέσουν τη γη κάθε σεξτερίου και να την αποδώσουν στους αποίκους, και έφεραν τον τίτλο *caput / capitaneus et divisor*¹⁹. Δεν είναι γνωστό αν συνέχισαν να έχουν κάποιες δικαιοδοσίες και μετά την κατανομή της γης.

Οι λεπτομέρειες γύρω από τη διαδικασία κατανομής της γης είναι επίσης άγνωστες. Για τον καθορισμό των κτηματικών συνόρων είναι βέβαιο ότι χρησιμοποιήθηκαν οι ντόπιοι κάτοικοι, όπως φαίνεται και από τη συστηματική χρήση ελληνικών λέξεων και όρων στις περιπτώσεις αυτές²⁰. Εκείνο που δεν γνωρίζουμε επί-

18. Στο *Κατάστιχο του σεξτερίου των Αγίων Αποστόλων* υπάρχουν δύο καταγραφές του 13ου αι., στις οποίες περιγράφονται τα σύνορα που χωρίζουν το σεξτέριο του Dorsoduro από εκείνο του Αγ. Παύλου (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 560v-561r), και το σεξτέριο του Castello από εκείνο του Dorsoduro (ό.π., 561v).

19. *Caput et divisor... ut loca divideret, et suam cuique debitam partem dicto sexterio assignaret*. TAFEL-THOMAS, 144-145.

20. Μαρτυρίες για τη συμμετοχή Ελλήνων στην κατανομή των φέουδων βρίσκουμε διάσπαρτες στα *Κατάστιχα*. Βλ. για παράδειγμα, το 1238: *...Nicheta Foschi et Leo Servopulo manifestaverunt et dixerunt quod signa que sunt inter Lacida et Cali Aclada...* (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, σ. 241) ή το 1236-1238:

σης είναι αν έγινε μια εντελώς νέα κατανομή της γης, ή αν αυτή στηρίχθηκε σε παλαιότερες ιδιοκτησίες. Πιθανότατα οι παλαιές ιδιοκτησίες αποτέλεσαν τη βάση, ή καλύτερα κάποια από τα σύνορά τους διατηρήθηκαν όπου αυτό εξυπηρετούσε. Εξάλλου, σε μεταγενέστερους καθορισμούς ιδιοκτησιών τα σύνορα ακολουθούν τα παλαιά βυζαντινά σημάδια (*λαυράτα*, κολονάκια / *pilastri*, σταυρούς σε πέτρες ή δέντρα κλπ.).

Ας επανέλθουμε όμως στον καθορισμό των σεξτερίων. Δεν γνωρίζουμε ποιο ήταν το κριτήριο καθορισμού των συνόρων τους, αν δηλαδή αυτά προκαθορίστηκαν με ακρίβεια και στο πλαίσιο αυτό κατανεμήθηκε στη συνέχεια η γη στους αποίκους, ή αν η κατανομή της γης σε κάθε ομάδα αποίκων καθόρισε εντέλει τα σύνορα των σεξτερίων. Αν λάβουμε υπόψη μας τη νοοτροπία των βενετικών αρχών, οι οποίες συνήθως καθόριζαν εκ των προτέρων και με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τα σχέδιά τους, τότε θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι καθορίστηκε τουλάχιστον η ευρύτερη περιοχή κάθε σεξτερίου. Στη συνέχεια η κατανομή της γης και το μοίρασμα των φέουσων στους δικαιούχους καθόρισε με ακρίβεια και τη συνοριακή γραμμή κάθε σεξτερίου. Η τελευταία παρέμεινε πάντοτε σε ισχύ, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από περιγραφές του 13ου και του 14ου αιώνα. Απομένει λοιπόν να κατανοήσουμε πού στηρίχθηκαν οι υπεύθυνοι για τον καθορισμό, έστω και γενικά, των περιοχών που θα καταλάμβαναν τα σεξτέρια.

Εφόσον ολόκληρη η βυζαντινή Κρήτη ήταν διαιρεμένη σε *τούρμες* και αφού ακόμη στο υπόλοιπο νησί (εκτός δηλαδή από την περιοχή του Ηρακλείου) οι Βενετοί διατήρησαν τη γεωγραφική διαίρεση σε *τούρμες*²¹, τότε είναι λογικό να υποθέσουμε ότι τα σεξτέρια αντικατέστησαν τις προϋπάρχουσες στη συγκεκριμένη περιοχή *τούρμες*, και ότι τα σύνορα των πρώτων ακολούθησαν ως ένα σημείο τουλάχιστον τα σύνορα των δεύτερων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο *Κατάστιχο* των φέουσων των Αγίων Αποστόλων εντοπίστηκε αναφορά στην *τούρμα* του *Dorsoduro* και του *Bonifacio*²². Πρόκειται δηλαδή για αντιστροφή των σχετικών όρων, και μάλιστα σε αρκετά πρόωμη εποχή (1227), γεγονός που μάλλον επιβεβαιώνει τη μετεξέλιξη

...*Hec sunt singora et confiniationes... divide fuerunt per nos Stephanum Semopulo et Drosium Bumbuli...* (ό.π., σ. 248). Οι ελληνικές λέξεις που υπάρχουν στα έγγραφα κατανομής της γης δεν περιορίζονταν μόνο σε τεχνικούς όρους, αλλά και σε περιπτώσεις δέντρων, φυτών, κτισμάτων και άλλα (βλ. Χ. ΓΑΣΠΑΡΗΣ, *Η γη και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη. 13ος-14ος αι.*, Αθήνα 1997, 297).

21. Βλ. σχετική παρατήρηση και Μαρία ΧΑΙΡΕΤΗ, Τα παλαιότερα κατάστιχα του αρχείου του δούκα της Κρήτης ως ιστορικά πηγαι, *Κρητικά Χρονικά* 21, 1969, 504.

22. 1227: «*Incipit de particionibus miliciarum turme de Dossoduro et Bonifacio, ...missi quod divideremus milicias sexterii de Castello, Bonifacii et de Dossoduro et aliis sexteriis insule Crete.*» (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 542r).

της *τούρμας* σε σεξτέριο. Στο ίδιο έγγραφο του παραπάνω *Κατάστιχου* και λίγες γραμμές παρακάτω το *Dorsoduro* και το *Bonifacio* αναφέρονται κανονικά ως σεξτέρια, ενδεικτικό μάλλον του περιορισμένου ενδιαφέροντος των αρχών για την ουσιαστική χρήση των παραπάνω όρων, παρά για μια συνειδητή συσχέτισή τους. Παράλληλα όμως αποδεικνύεται για άλλη μια φορά ότι *τούρμα* και σεξτέριο ήταν όροι αποκλειστικά γεωγραφικοί, και για τις αρχές σχεδόν ταυτόσημοι²³.

Μπορεί να μη γνωρίζουμε πόσες ήταν οι βυζαντινές *τούρμες* στην περιοχή του Ηρακλείου, ωστόσο ο αριθμός τους θα πρέπει να ήταν πολύ κοντά στο έξι, αν λάβουμε μάλιστα υπόψη και τον αριθμό τους στις υπόλοιπες περιοχές της Κρήτης κατά τη βενετική περίοδο (Χανιά: 4 χωρίς την περιοχή Σφακίων που πιθανότατα κατά τη βυζαντινή περίοδο να αποτελούσε *τούρμα*, Ρέθυμνο: 5 μαζί με την *τούρμα* Καλαμώνος, Λασιθί: 3). Εφόσον μάλιστα οι *τούρμες* της υπόλοιπης Κρήτης ταυτίζονται με τις περιοχές που καταγράφονται στα αρχικά σεξτέρια του 1212, τότε θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι και οι περιοχές που καταγράφονται στα δύο αρχικά σεξτέρια, τα οποία τοποθετούνται στην περιοχή Ηρακλείου είναι οι παλαιότερες βυζαντινές *τούρμες* (βλ. πίνακα 18). Στην περίπτωση αυτή ο αριθμός τους ανέρχεται στις έξι, μάλλον συμπτωματικά ίδιος με αυτόν των σεξτεριών.

Πιο συγκεκριμένα το αρχικό σεξτέριο του Αγίου Μάρκου (στο έγγραφο δηλαδή του 1212) περιλάμβανε το κάστρο *Belvedere* και τις περιοχές της *Πεδιάδας* και των *Πεζοκουνάβων*, ενώ εκείνο της *Santa Croce* τα κάστρα *Bonifacio* και *Καινούργιο* και την περιοχή της *Πυργιώτισσας* ή *Μεσαράς*. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τις έξι αυτές περιοχές οι μισές ορίζονται από τα κάστρα τους, τα οποία μάλιστα φέρουν ήδη ιταλικά ονόματα (πολλά από τα κάστρα είχαν ανεγερθεί ή επισκευαστεί και χρησιμοποιηθεί από τους Γενουάτες²⁴), ενώ οι υπόλοιπες από την ελληνική ονομασία της ευρύτερης περιοχής ή των χωριών. Τα μετέπειτα κάστρα *Πεδιάδας* και *Πυργιώτισσας* δεν αναφέρονται πριν από το 1340, και στη θέση τους μπορεί να υπήρχαν απλοί πύργοι. Αντίθετα, το κάστρο *Τεμένους*, που ήταν βυζαντινό και είχε χρησιμοποιηθεί και από τους Γενουάτες, υπήρξε από την αρχή σημαντικό για τους Βενετούς. Η περιοχή των *Πεζοκουνάβων*, ανάμεσα στο μετέπειτα κάστρο *Πεδιάδας* και στο κάστρο *Τεμένους*, δεν φαίνεται να καλύπτεται ούτε από το δεύτερο. Από την κατανομή, τέλος, των αρχικών σεξτεριών απουσιάζει η περιοχή του κάστρου *Malvicino*.

23. Βλ. για παράδειγμα αναφορά στο σεξτέριο του Μιραμπέλου: «*Acino et Malia cum omnibus suis pertinenciis de divisione sexterii Mirabelli usque ad locum de Mucho sunt confinii de isto casale usque ad mare*». (ASV, *Duca di Candia*, b. 20, fasc. 2, 364r).

24. G. GEROLA, *Monumenti veneti nell'isola di Creta*, I/1, Βενετία 1905, 181-262.

Ο στρατιωτικός χαρακτήρας της βυζαντινής *τούρμας* με έδρα ένα κάστρο φαίνεται να περνάει στις βενετικές καστελανίες (*castellania*), οι οποίες ταυτίζονται περίπου με τις *τούρμες*²⁵ (βλ. πίνακα 17). Εξάλλου, και η βενετική *τούρμα* αναπτυσσόταν γύρω από ένα κάστρο, όπως φαίνεται και από σχετική μαρτυρία σε έγγραφο του 1350: *...pro kavalaria turme Gerapetre, intelligendo Gerapetram omnes kavalarias suppositas districtui castri infrascripti*²⁶. Το κάστρο επίσης καθόριζε ορισμένες φορές, κυρίως κατά τον 14ο αι., ακόμη και τα σεξτέρια. Έτσι, έχουμε το σεξτέριο Πεδιάδας, *Belvederis* ή *Castri Novi*²⁷. Ο συσχετισμός λοιπόν σεξτερίου και καστελανίας μάς οδηγεί πίσω στις βυζαντινές *τούρμες*. Στην περιοχή Ηρακλείου καταγράφονται 7 καστελανίες με τα αντίστοιχα κάστρα τους. Τη φορά αυτή προστίθεται το κάστρο *Malvicino*, το οποίο απουσίαζε από την αρχική κατανομή των σεξτερίων. Αν λάβουμε υπόψη ότι το κάστρο *Malvicino* κτίστηκε από τους Γενουάτες²⁸, τότε θα μπορούσαμε να παραμείνουμε στον αριθμό έξι για τις βυζαντινές *τούρμες* της περιοχής.

Το κάστρο *Malvicino*, καθώς και εκείνο της Πυργιώτισσας βρίσκονταν στο σεξτέριο της *Santa Croce*. Αντίθετα, το κάστρο *Belvedere* δεν γνωρίζουμε σε ποιο σεξτέριο εντασσόταν, ενώ κατά τον 14ο αι. κατονομαζόταν ως σεξτέριο. Ωστόσο δεν θα πρέπει να συσχετίσουμε υποχρεωτικά, ιδιαίτερα μάλιστα κατά τον 14ο αι., τα σεξτέρια με τις καστελανίες και τα κάστρα. Τα πρώτα, όπως έχουμε επαναλάβει, ήταν απλές γεωγραφικές περιφέρειες, ενώ οι καστελανίες έπαιζαν ουσιαστικό ρόλο στο αμυντικό σύστημα της Κρήτης και είχαν επικεφαλής ιδιαίτερο αξιωματούχο, τον καστελάνο (*castellanus*). Ο συσχετισμός *τούρμας*, σεξτερίου και καστελανίας έχει να κάνει με τη διερεύνηση της κατάστασης κατά τη βυζαντινή περίοδο και την οριοθέτηση των σεξτερίων από τους Βενετούς.

Τα σύνορα των σεξτερίων, όπως σημειώνονται στον χάρτη, καθορίστηκαν κατά προσέγγιση, εφόσον δεν διαθέτουμε όλα τα χωριά κάθε σεξτερίου. Εξάιρεση αποτελεί το σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, του οποίου όχι μόνο γνωρίζουμε τα περισσότερα χωριά χάρη στο *Κατάστιχο* των φέουδών του, το οποίο έχει σωθεί σχεδόν ολόκληρο, αλλά και την περιγραφή των δυτικών και βορειοδυτικών συνόρων του, εκείνων δηλαδή με το σεξτέριο του *Castello* και του *Dorsoduro*²⁹. Ο

25. Βλ. σχετική παρατήρηση και ΧΑΙΡΕΤΗ, 506.

26. *Duca di Candia. Quaternus Consiliorum* (1340-1350), έκδ. Paola RATTI-VIDULICH, *Fonti per la Storia di Venezia. Sez. I - Archivi Pubblici*, Βενετία 1976, 165, αρ. 275.

27. Βλ. παραδείγματα: ό.π., αρ. 14, 77, 111.

28. GEROLA, ό.π., 216.

29. ASV, *Duca di Candia*, b. 18, 560v-561v.

φάκελλος 20 του αρχείου του δούκα της Κρήτης, περιέχει σπαράγματα από *Κατάστιχα* σεξτερίων. Τα σπαράγματα αυτά περιέχουν στοιχεία για τα σεξτέρια Santa Croce, Αγ. Παύλου, Αγ. Μάρκου και Castello, καθώς και για τις *τούρμες* Σπτείας, Μιραμπέλου και Ιεράπετρας. Σημαντική βοήθεια μάς παρέχουν τα φύλλα από τα παραπάνω σπαράγματα που περιέχουν τα ευρετήρια των χωριών, τα οποία αναφέρονται στα *Κατάστιχα* της Santa Croce, του Αγ. Παύλου, καθώς και των 3 *τουρμών* της περιοχής Λασιθίου³⁰. Αν και τα χωριά κάθε ευρετηρίου δεν είναι απαραίτητο να ανήκουν όλα στο ίδιο σεξτέριο, ωστόσο μέσα από αυτά μπορεί να ανακαλύψει κανείς τον πυρήνα του σεξτερίου, την περιοχική δηλαδή όπου εντοπίζονται τα περισσότερα χωριά. Ανάλογος κατάλογος υπάρχει και για το σεξτέριο του Dorsosuro³¹. Με βάση λοιπόν όλες τις παραπάνω πληροφορίες μπορούμε με σχετική βεβαιότητα να τοποθετήσουμε τα σεξτέρια στο χώρο.

Όπως φαίνεται και από το χάρτη, τα σεξτέρια δεν είχαν την ίδια έκταση και δεν ήταν «ομαλά» κατανεμημένα στο χώρο, γεγονός που επιβεβαιώνει την υπόθεσή μας ότι όχι μόνο ο καθορισμός των σεξτερίων ακολούθησε παλαιότερες οριοθετήσεις, αλλά και τις εσωτερικές οριοθετήσεις των επιμέρους φέουδων. Το σεξτέριο της Santa Croce είναι το μεγαλύτερο και καταλαμβάνει μια εκτεταμένη ζώνη από βορρά προς νότο. Αρκετά μεγάλο είναι και το σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, ενώ τα μικρότερα είναι του Castello και του Dorsoduro, συμπεσμένα ανάμεσα σε εκείνο των Αγίων Αποστόλων και της Santa Croce το πρώτο και του Αγίου Παύλου και της Santa Croce το δεύτερο. Τα δυτικά και ανατολικά όρια των σεξτερίων παραμένουν ανοικτά, ωστόσο καθορίζονται από τη νοτιή γραμμή από βορρά προς νότο που περνά από τους ορεινούς όγκους του Ψηλορείτη και των Λασιθιώτικων βουνών, στα σύνορα δηλαδή περίπου των σημερινών νομών Ρεθύμνου-Ηρακλείου και Ηρακλείου-Λασιθίου. Όλα τα σεξτέρια περιλαμβάνουν και ακτή, εκτός αυτό του Dorsoduro που κλείνεται βόρεια από τον Παρακάνδακα.

Αμφίβολη παραμένει η τοποθέτηση στο πλαίσιο των σεξτερίων της ευρείας περιοχής γύρω από το κάστρο Balvedere. Απ' ό,τι φαίνεται δεν εντάσσεται στο σεξτέριο των Αγίων Αποστόλων, αφού στο *Κατάστικό* του δεν περιλαμβάνονται τα χωριά της περιοχής. Δεν αποκλείεται μέρος τουλάχιστον των βορειότερων χωριών της περιοχής να εντάσσονταν στα σεξτέρια του Αγίου Παύλου και του Αγίου Μάρκου. Ωστόσο η ίδια περιοχική, κατά τον 14ο αι., κατονομάζεται ξεχωριστά ως σεξτέριο Belvedere. Ήδη όμως κατά τον ίδιο αιώνα και άλλες περιοχές που συνήθως

30. ASV, *Duca di Candia*, b. 20, 4r-v (*Sexterii Sancti Pauli capitula*), 38r-39v (*Sexterii Sancte Crucis capitula; turme Mirabelli, Sithie, Gerapetre*). Πρβλ. ΧΑΙΡΕΤΗ, ό.π., 505-506.

31. ΜΑΛΤΕΖΟΥ, ό.π., 115-117.

χαρακτηρίζονταν ως *districtus*, όπως της Πεδιάδας και του κάστρου Καινούργιου³², κατονομάζονται ως σεξτέρια.

Η χρήση του όρου σεξτέριο από τις τοπικές αρχές, τουλάχιστον από το 14ο αι. και εξής, αφορούσε την ομαδοποίηση και καταγραφή των φέουδων, και την κατοχύρωση των ιδιοκτησιακών τίτλων των φεουδαρχών. Η διατήρηση δηλαδή του σεξτέριου βοηθούσε τις αρχές μόνο για την κτηματογράφηση, και τα *Κατάστιχα* των φέουδων κάθε σεξτέριου αποτελούσαν ένα είδος κτηματολογίου. Οι φεουδάρχες της Κρήτης, σε σχέση με όλες τις άλλες υποχρεώσεις τους (στρατιωτική υπηρεσία, έκτακτες εισφορές, πρεσβείες κλπ), ομαδοποιούνταν με βάση το τερπτόριο, φεουδάρχες δηλαδή Χανίων, Ρεθύμνου, Χάνδακα και Σητείας. Από την άλλη, η *τούρμα* δεν λειτούργησε ποτέ όπως το σεξτέριο, όπως διαπιστώσαμε και με το *Κατάστιχο* των Χανίων, στο οποίο καταγράφονταν κατά τον 14ο αι. οι ιδιοκτησιακές αλλαγές των φέουδων ολόκληρου του τερπτόριου. Η αναφορά της *τούρμας* είχε να κάνει αποκλειστικά με τον ακριβέστερο προσδιορισμό στο χώρο του φέουδου και των χωριών που αυτό περιλάμβανε. Χαρακτηριστικό του γεγονότος ότι ολόκληρη η περιοχή Χανίων αντιμετωπιζόταν ως μια μονάδα είναι μια σπάνια (ίσως και μοναδική) αναφορά της ως σεξτέριου³³. Η βαρύνουσα σημασία του τερπτόριου δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα του διοικητικού συστήματος που είχε καθιερωθεί, αλλά και των αρχικών αποικισμών της Κρήτης στις περιοχές Χανίων και Ρεθύμνου. Ενώ δηλαδή ο πρώτος αποικισμός που είχε στόχο την κάλυψη της περιοχής Ηρακλείου σχεδιάστηκε με βάση τα σεξτέρια, οι επόμενοι για το Ρέθυμνο και τα Χανιά με βάση τις περιοχές που αποτέλεσαν αργότερα τα τερπτόρια. Δεν είναι ίσως τυχαίο, τέλος, ότι στην περιοχή Λασιθίου, όπου δεν υπήρξε συστηματικός αποικισμός, ανάλογος τουλάχιστον εκείνων για τις υπόλοιπες περιοχές του νησιού, ο παλαιός όρος *τούρμα* παρέμεινε ισχυρότερος.

Η βενετική *τούρμα* είχε καταρχήν γεωγραφικά χαρακτηριστικά, όπως αποδεικνύεται εξάλλου και από τη χρήση σε ορισμένες περιπτώσεις του όρου *contrata* ή *districtus* σε αντικατάσταση του όρου *τούρμα*³⁴. Εκτός όμως από γεωγραφική μονά-

32. Βλ. για παράδειγμα (1344): *...fiant quatuor capitanei pro furtis in hoc medio, unus videlicet in parte Levantis in sexterio Pediade, alius in sexterio Belvideris, tercius vero in sexterio Castri Novi...* (*Quaternus Consiliorum*, αρ. 14).

33. Πρόκειται για καταγραφή του 1309, στην οποία αναφέρεται το χωριό Κουρνάς της σημερινής επαρχίας Αποκορώνου Χανίων: *...kavallarie de lo Curuna, posita in sexterio Chanee...* (ASV, *Duca di Candia*, b. 18, σ. 330).

34. Βλ. για παράδειγμα: *casale Cato Furni districtus Mirabelli* («Κατάστιχο εκκλησιών και μοναστηριών του Κοινού» (1248-1548), έκδ. Ζ. Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΑΪΗΣ, Ιωάννινα 1985, αρ. 286): *Et fiant alii duo*

δα και εν μέρει διοικητική στην περιοχή του σημερινού Λασιθίου, η *τούρμα* αποτελούσε έμμεσα, κάθε φορά που υπήρχε ανάγκη, και σημείο αναφοράς για τον προσδιορισμό του χώρου των αρμοδιοτήτων κάποιων αξιωματούχων, μόνιμων ή έκτακτων, διοικητικών ή στρατιωτικών. Δυστυχώς δεν διαθέτουμε σχετικές πηγές για το δυτικό τμήμα της Κρήτης, όπου γνωρίζουμε τις *τούρμες*. Αντίθετα, περιοριζόμαστε στο κεντροανατολικό τμήμα, όπου όμως μόνο η περιοχή Λασιθίου διαθέτει *τούρμες*, ενώ η περιοχή Ηρακλείου τα σεξτέρια, τα οποία, όπως είδαμε, αποτελούσαν συνέχεια των *τουρμών*.

Σημαντικότερη είναι ίσως η συνέχεια του στρατιωτικού χαρακτήρα της βυζαντινής *τούρμας*, αφού αυτή εξελίχθηκε στη βενετική καστελανία. Η ταύτιση της *τούρμας* με την καστελανία δεν είναι απολύτως σαφής, αφού δεν μαρτυρείται η «μετονομασία» αυτή, ωστόσο αποδεικνύεται εύκολα από το συνδυασμό των δεδομένων που διαθέτουμε. Οι βενετικές *τούρμες* της Κρήτης ταυτίζονται με τις καστελανίες, πριν από την αύξηση του αριθμού τους για λόγους ασφάλειας μετά τα μέσα του 14ου αιώνα. Το γεγονός αυτό είναι φυσικό, αφού οι Βενετοί φτάνοντας στο νησί οργάνωσαν το αμυντικό τους σύστημα με βάση τα υπάρχοντα κάστρα, τα οποία αποτελούσαν έδρα του *τουρμάρχη* και στη συνέχεια του καστελάνου.

Το σύστημα άμυνας και ασφάλειας του νησιού αποκαλύπτει επίσης κάποιες επιπλέον γεωγραφικές περιφέρειες της Κρήτης, οριοθετημένες για το σκοπό και μόνο αυτό. Το πιο ευαίσθητο τμήμα του νησιού ήταν η περιοχή του Λασιθίου, αρχικά γιατί αποτελούσε εστία επαναστάσεων και αναταραχών και αργότερα γιατί δεχόταν τις πειρατικές επιδρομές των Τούρκων από τα μικρασιατικά παράλια. Η ασφάλεια της περιοχής του Ηρακλείου ήταν επίσης σημαντική, αφού ο Παραχάνδακας αποτελούσε την ασπίδα της κεντρικής εξουσίας, και η υπόλοιπη περιοχή μέχρι τις νότιες ακτές ήταν ίσως η μεγαλύτερη πηγή αγροτικών προϊόντων και ανήκε σε μεγάλες βενετικές οικογένειες. Έτσι στο Λασιθί, με βάση πάντα τις *τούρμες*, διορίζονταν δύο καπιδάνοι (*capitaneus*), ένας για τις *τούρμες* Μιραμπέλου και Ιεράπετρας (*capitaneus in contratis Mirabelli et Gerapetre*, *capitaneus Mirabelli cui commessa est turma Gerapetre*³⁵), καλύπτοντας ένα μέρος των βόρειων, καθώς και τις νότιες ακτές, και ένας για την *τούρμα* Σπείας (*capitaneus in Sithia*), την πλέον ευπαθή, καλύπτοντας μέρος των βόρειων, και κυρίως τις δυτικές ακτές³⁶.

capitanei per dictum tempus, unus in contratis Mirabelli et Gerapetre et alter in Sithia... (Quaternus Consiliorum, αρ. 14) *in contratis Kissami* (Quaternus Consiliorum, αρ. 53).

35. ASV, *Duca di Candia*, b. 10, 1, 8r (1326).

36. Βλ. ενδεικτικά πράξεις διορισμού: *Quaternus Consiliorum*, αρ. 49, 77, 150, 258, 264, 265.

Η περιοχή του Ηρακλείου, πολύ μεγαλύτερη σε έκταση, αλλά λιγότερο ευαίσθητη είτε σε εξωτερικές επιθέσεις είτε σε εσωτερικές αναταραχές, είχε χωριστεί σε δύο ζώνες, τη βόρεια και τη νότια. Η νότια ήταν χωρισμένη με τη σειρά της σε τρεις περιφέρειες, καθεμιά από τις οποίες διέθετε έναν καπιτάνο, ο οποίος αναλάμβανε καθήκοντα για 15 μέρες έως ένα μήνα κάθε χρόνο. Σκοπός του ήταν να συγκεντρώνει τους φεουδάρχες κάθε περιφέρειας, να συζητά μαζί τους θέματα ασφάλειας και άμυνας, και να φροντίζει για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή τους. Οι περιφέρειες αυτές ήταν: η νοτιοανατολική (*capitaneus Levantis ad latus austrī*) με έδρα το χωριό *Morales*(;) και με τη θητεία του καπιτάνου να διαρκεί ένα μήνα η μέση νοτιοανατολική (*capitaneus medii Levantis ad latus austrī*) με έδρα το χωριό Μέση και τη θητεία του καπιτάνου στις 15 μέρες, και η νοτιοδυτική (*capitaneus Ponentis ad latus austrī*). Η τελευταία διέθετε έναν καπιτάνο με διάρκεια θητείας ένα μήνα και χωρίς συγκεκριμένη έδρα. Το 1350, επειδή η τελευταία περιφέρεια θεωρήθηκε πολύ μεγάλη σε έκταση, αποφασίστηκε ο καπιτάνος να μοιράσει το χρόνο του στα δύο, και για 15 μέρες να έχει έδρα το κάστρο Καινούργιο και τις άλλες 15 το κάστρο της Πυργιώτισσας. Όριο της νοτιοανατολικής και της μέσης νοτιοανατολικής περιφέρειας αποτελούσε ο ποταμός Αναποδάρης³⁷. Τα όρια των τριών αυτών περιφερειών ξέφευγαν από εκείνα των σεξτέρων. Η μικρότερη από τις παραπάνω τρεις περιφέρειες ήταν αρχικά η μέση νοτιοανατολική, στην οποία ανήκαν τα χωριά: *Symi*, Πεύκος (Βιάννου), Αγ. Βασίλειος (Βιάννου ή Πεδιάδας), Κρεββατάς (Βιάννου), Πάνω και Κάτω Βιάννος, Καβούσι (Ιεράπετρας), Μέση (Βιάννου), Σκιινιάς (Μονοφατισίου), Λαγούτα (Μονοφατισίου), Βακιώτες (Μονοφατισίου), *Psicochoria*, *Kalivi* (Καλύβια Μονοφατισίου;). Το 1350 προστέθηκαν σ'αυτά κάποια χωριά της περιοχής Πεδιάδας, τα οποία ανήκαν στα σεξτέρια του Αγ. Παύλου και του *Belvedere* και τα οποία βρίσκονταν μακριά από τη βόρεια ακτή. Τα χωριά αυτά ήταν: *Calivo*, Μάρθα (Πεδιάδας), Έμπαρος (Πεδιάδας), Παναγία (Πεδιάδας), *Psomopula*, Αυλή (Πεδιάδας), *Vurgara*, *Pagie*, *Ylia*, Κασάνος (Πεδιάδας)³⁸.

Στη βόρεια ζώνη υπήρχαν δύο καπιτάνοι, στη βορειοανατολική περιφέρεια (*capitaneus Levantis versus boream*) και στη βορειοδυτική (*capitaneus Ponentis versus boream*)³⁹. Η θέση μάλιστα της βορειοανατολικής περιφέρειας οριζόταν σε σχετικό διάταγμα του 1345 ανατολικά του ποταμού Καρτερού και βόρεια της επι-

37. *Quaternus Consiliorum*, αρ. 273.

38. *Quaternus Consiliorum*, αρ. 273.

39. Βλ. ενδεικτικά πράξεις διορισμού: *Quaternus Consiliorum*, αρ. 49, 54, 150, 250.

σκοπής Χερσονήσου⁴⁰. Η μέση βόρεια περιοχή ήταν ο Παραχάνδακας, που έχοντας άμεση σχέση με την πρωτεύουσα ελεγχόταν από την κεντρική εξουσία.

Το σύνολο δηλαδή των παραπάνω περιφερειών άμυνας και ασφάλειας ανέρχεται σε 6 (η νοτιοδυτική χωρίστηκε ουσιαστικά σε δύο, αλλά με έναν καπιτάνο), οι οποίες όμως δεν ταυτίζονται με τα σεξιτέρια, παρά μόνο συμπτωματικά σε κάποιες περιοχές.

Κατάλοιπο λοιπόν του βυζαντινού παρελθόντος, η *τούρμα* κάνει έντονη την παρουσία της στις πηγές της βενετικής περιόδου της Κρήτης. Δεν πρόκειται ωστόσο για διοικητικό ή στρατιωτικό όρο, αλλά απλά γεωγραφικό, βοηθητικό στον προσδιορισμό της θέσης κυρίως φέουδων και χωριών. Η βυζαντινή *τούρμα* βοήθησε τις βενετικές αρχές κατά τον πρώτο αποικισμό του νησιού (1211) να ορίσουν τα σεξιτέρια της περιοχής Ηρακλείου, ενώ ο αρχικός στρατιωτικός της χαρακτήρας με πυρήνα το κάστρο προσδιόρισε τις αντίστοιχες βενετικές καστελανίες, οι οποίες αποτελούσαν τον κορμό του αμυντικού συστήματος και της εσωτερικής τάξης στο νησί. Οι διαθέσιμες πληροφορίες των βενετικών πηγών μάς βοηθούν να προσδιορίσουμε μόνο τις βυζαντινές *τούρμες* και όχι να διερευνήσουμε τη λειτουργία τους και πόσο σημαντική μπορεί να ήταν αυτή για το διοικητικό και στρατιωτικό σύστημα του νησιού στο πλαίσιο της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Δεν θα πρέπει ωστόσο να παραβλέψουμε το γεγονός ότι ήδη κατά τον 12ο αι. στη βυζαντινή αυτοκρατορία η *τούρμα* είχε χάσει το αρχικό της νόημα και είχε καταλήξει μια απλή γεωγραφική περιφέρεια, όπως ακριβώς συνέβαινε και στην Κρήτη της βενετικής περιόδου.

40. *Item quod capitaneus qui effici debet in parte Levantis huius medii stet et habitet a flumine de Tartaro ultra versus levante et ab episcopatu Kironensi infra versus boream ubi melius videbitur...* (*Quaternus Consiliorum*, αρ. 49).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΠΙΝΑΚΕΣ

Στους πίνακες καταγράφονται τα χωριά ανά *τούρμα* και σεξτέριο. Περιλαμβάνονται τα χωριά μόνο εκείνα για τα οποία διαθέτουμε πληροφορίες για το πού ανήκαν κατά τον 13ο και 14ο αιώνα. Στην πρώτη στήλη καταγράφεται το όνομα του χωριού στη μορφή ή τις μορφές που το συναντούμε στις πηγές. Στη δεύτερη στήλη περιλαμβάνεται το όνομα του σημερινού χωριού, υπαρκτού ή ερειπωμένου, με το οποίο ταυτίζεται, ενώ για όσα χωριά δεν υπάρχει ταύτιση δίνονται, όπου αυτό το γνωρίζουμε, τα χωριά, ταυτισμένα ή αταύτιστα, ή άλλα τοπογραφικά στοιχεία (π.χ. ποτάμι ή βουνό) με τα οποία συνορεύει, έτσι ώστε να υπάρχει ο κατά προσέγγιση προσδιορισμός του στο χώρο (στην περίπτωση αυτή πριν από τα ονόματα τοποθετούνται δύο κάθετες γραμμές: ||, οι οποίες δηλώνουν τα σύνορα). Η τελευταία στήλη περιλαμβάνει τη σημερινή επαρχία στην οποία ανήκει το κάθε χωριό, έτσι ώστε να γίνεται εύκολα αντιληπτός ο χώρος στον οποίο τοποθετείται η *τούρμα* ή το σεξτέριο. Υπάρχει, τέλος, συγκεντρωτικός πίνακας όλων των χωριών με την αναφορά της θέσης τους.

Οφείλουμε να τονίσουμε ότι οι κατάλογοι των χωριών ανά σεξτέριο ή *τούρμα* παραμένει ανοικτός σε μελλοντικές προσθαφαιρέσεις. Πρόκειται για μια πρώτη προσπάθεια γεωγραφικού προσδιορισμού των παραπάνω περιφερειών της βενετικής Κρήτης. Συστηματικότερη έρευνα και πρόσθετες πληροφορίες πιθανόν να δώσουν νέα στοιχεία, τα οποία θα συμπληρώσουν τα κενά της εικόνας, αλλά δεν θα ανατρέψουν, πιστεύουμε, καθοριστικά τα αποτελέσματα της έρευνάς μας.

1. ΤΟΥΡΜΑ ΚΙΣΑΜΟΥ (ΚΙΣΣΑΜΟ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Abandite		
Anaxiolo		
Armenocambo		
Armenochoria	Αρμενοχώρι	Κισάμου
Arno	Αρρί ;	Σελίνου
Asogiras	Ασογιράς	Κισάμου
Astricho / Astrico	Αστρίτσας	Κισάμου
Agcho ⁹		
Caloni	Καλόνα	Κισάμου
Calathena / Calathenes	Καθόθινες	Κισάμου
Camera	Καμάρα	Κισάμου
Carperia / Carperna Alonta		
Carva	Καρυφός	Κισάμου
Carva	Καράς	Κισάμου
Chelala	Χελ/Κάνα Καράλα ; - Καράλα ;	Κισάμου
Chissand castum	Κίσσας	Κισάμου
Condorani / Condorani	Κοντοράνη ;	Κυβεντίας
Cozani		
Cumili / Cumili	Κουμοίλι	Κισάμου
Cunrumata	Παλαιά Ρόματα ;	Κισάμου
Eleos	Έλιος	Κισάμου
Goydoras		
Giosa	Γιόσου	Κισάμου
Gyo / Gyo in Scutaria	Σκουτάρωνες	Κισάμου
Karacas ⁹		
Lanna	Λάννα ;	Κισάμου
Eldea		
Lussacha	Λουσαχάς	Κισάμου
Lutra		
Masa	Μάσα	Σελίνου
Mellaurgia	Μελισσοαργείο	Κισάμου
Mascila / Mascila / Arano Mascila /	Μασσίλια ;	Κισάμου
Messaglia / Messya		
Murmati		
Neo Chorio	Νέο Χωριό	Κισάμου
Noria / Norija	Νορίνα	Κισάμου
Palaocastro, Arano / Cala	Παλαιόκαстро, Άνω / Κάτω	Κισάμου
Panofano	Πανόφνος	Κισάμου

Perihena		
Peiriza		
Pirgo	Γέργος	Καζάνου
Platano	Γλάσκας	Καζάνου
Plitibu		
Poduro / Υποδουρίο	Προβόρα :	Καζάνου
Psafli		
Platou in Scutalone	(Σκουταλιάνος)	Καζάνου
Scalli / Schali	Σάλια	Σαλίνου
Schinoschafli		
Scutalone	Σκουταλιάνος	Καζάνου
Skoutragachi	Σκουταλιάνος	Καζάνου
Stimball		
Tavraniti	Ταυρανήτος	Καζάνου
Tifa		
Topala	Τοπάλα	Καζάνου
Vrieti ad Platano	Γλάσκας	Καζάνου
Vucode / Vucolia	Βουκολιάς	Καζάνου
Vursari	Βουλιγέρας	Καζάνου

* Είλ. και τόρμα Άρνας

2. ΤΟΥΡΜΑ ΚΟΥΦΟΥ (CUFFO)

ΧΟΡΙΟ (ίδος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΟΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acirani / Ciarani*	Καζάνος	Κυθηνίας
Cairido		
Chiton Petra*		
Cuffo	Κουφός	Κυθηνίας
Gaveru	Γαβρανοσό	Κυθηνίας
Gatari	Γαρία	Κυθηνίας
Lutrechí*	Λουτράκι	Κυθηνίας
Platani	Πλατανός	Κυθηνίας
Paire		
Vrieti	Βουλιγέρας	Κυθηνίας

* Είλ. και τόρμα Άρνας

3. ΤΟΥΡΜΑ ΑΡΝΑΣ (ARNA - ARENA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Achladicho	Αχλαδιώνας	Σελίου
Aidari	Αϊδάρια	Σελίου
Argastiri	Αργαστήρι Σιόνης	Σελίου
Asiandilava	Ασιαντιλής	Σελίου
Avogira	Αβγογίρι	Σελίου
Ayon / Aycho*		
Caodidichi / Caodidchi	Καυοδίκι	Σελίου
Cacopothano		
Caleni	Κάλκος ή Κολκός	Σελίου
Caliera	Καλιέρια	Σελίου
Camaria	Καμάρι (Ραδοβανίου)	Σελίου
Cambani	Καμπανό	Σελίου
Canino	Κάνινος	Σελίου
Chelid	Καρήλι Σπορτίνας	Σελίου
Chivonot / Kavran*		
Chitro / Kitro	Κίτρος	Σελίου
Chitroúmistava	(Κίτρος)	Σελίου
Kafala		
Lachi	Λάκωι	Κοζάνης
Livadia	Λιβία Ραδοβανίου ή Λιβιάς Σιόνης	Σελίου
Melivargi*		
Moutano	Μουτάνος	Σελίου
Occhi, I		
Quadro	Κάδρο, Κασταίνιο	Σελίου
Radovani	Ραδοβάνι	Σελίου
Saradiza	Σαραδίνα	Σελίου
Sclavopala	Σκλαβοπαλιό	Σελίου
Sihit		
Simbru	Σιμβρό	Σελίου
Spagnosi	Σπανώσις Γαλιουσιόρος	Σελίου
Strati	Στράτι	Σελίου
Thamaria	Ταμάρια	Σελίου

* Βλ. και τόμοιο Κιόπου

4. ΤΟΥΡΜΑ ΨΥΚΡΟΥ (ΨΙΧΗΘΙΟ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Armeni / Armani	Αριόνα	Αποκορώνου
Azimo		
Calanti / Calanti	Καλαμίτα	Αποκορώνου
Calochia		
Cambata / Cambata		
Caraci*	Καρόνου	Κυβεντίας
Caridi	Καρόνη	Αποκορώνου
Castelo vel Chifeti Petra	Κάστελλος ;	Αποκορώνου
Chama / Gajna	Κάμας	Αποκορώνου
Chetala	Καφαλάς	Αποκορώνου
Chrisopoli / Chrisopoli		
Filipo / Philippu / Phylippu	Φιλίππου	Αποκορώνου
Lutraci vel Milenzi*	Λαυράκι	Κυβεντίας
Machera / Machera / Machiera	Μακαριές	Αποκορώνου
Masa	Μάσα	Αποκορώνου
Masha	Μαθές	Αποκορώνου
Nipra	Νίπρας	Αποκορώνου
Perivodis	Περβολήττα Μπουκουρά ;	Κυβεντίας
Pomoni / Pomonia, Oala / Maza	Παμόνα	Αποκορώνου
Rosa		
Schnas	Σανές ;	Κυβεντίας
Securita		
Stafan	Σταφανάς	Αποκορώνου
Vafso	Βαφές	Αποκορώνου

* Ελ. και κέρμα Κουρού

5. ΤΟΥΡΜΑ ΚΑΛΑΜΩΝΑΣ (CALAMONA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Castello	Χάσιαλλος	Ασπιοκεράνου
Caraculoli		
Curna / Curua	Χαυρός	Ασπιοκεράνου
Istikhalli	Αργυροπόδα	Ρεθύμνης
Filadi	Φολιά	Ασπιοκεράνου
Palma / Patma	Πόταρι	Ασπιοκεράνου
Ruzian	Ρούσινα	Ρεθύμνης
Sanctus Georgius	Αγ. Γεώργιος	Ρεθύμνης

6. ΤΟΥΡΜΑ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ (ΜΙΛΟΠΟΤΑΜΟ - ΜΙΛΟΠΟΤΑΜΕΝΣΙΣ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Axo	Αξός	Μυλοποτάμου
Calandrea	Καλανδριάς	Μυλοποτάμου
Dakimada	Δακυμιάς	Μυλοποτάμου
Gacpa	Γαρίνας	Μυλοποτάμου
Gonia / Gonia in Poila		
Lida in Poila		
Maidoni	Μαϊδών	Μυλοποτάμου
Mercuri		
Ortheo	Ορθός	Μυλοποτάμου
Pasallia	Πασαλιάς	Μυλοποτάμου
Puzini		
Schtopagil	Σουπανά	Μυλοποτάμου
Veni	Βενί	Μυλοποτάμου

7. ΤΟΥΡΜΑ ΑΣΙΑΝΩ ΚΑΙ ΚΑΤΩ ΣΥΒΡΤΟΥ (ΑΡΑΝΟ / ΣΑΤΟ ΣΙΒΡΤΟ - ΣΙΒΡΤΟ)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Amad	Αμάρα	Αμαρίου
Cardhadri*	Καρδάρι ;	Αμαρίου
Castilo*		
Coridadi*	Χορδάρι	Αμαρίου
Corubes	Χορούβας	Αμαρίου
Crota / Grot*		
Gara**	Γάρρα	Αμαρίου
Gave*		
Jorachari**	Γορσάρι	Αμαρίου
Karama*	Καρμιά	Αγ. Βασίλειου
Melacra		
Merona**	Μέρωνας	Αμαρίου
Orta*	Ορτιά ;	Μυδωνοτόμου
Pala*		
Pleoni		
Soloni**	Εθόνες ;	Αμαρίου
Spiti*	Σπιτιά	Αγ. Βασίλειου
Vain	Βάιν	Αγ. Βασίλειου

*Cato Sivrito

**Arano Sivrito

8. ΤΟΥΡΜΑ ΜΙΡΑΒΕΛΛΟΥ (MIRABELLO)

ΧΩΡΙΟ (18ος - 19ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Aragona		
Caiale Novum	Νεόπολι	Μιραμβέλου
Clusa		
Conerleto	Χουμαρέσιος	Μιραμβέλου
Cruata	Κρούατος	Μιραμβέλου
Dzani		
Fural / Foml	Φουρλή	Μιραμβέλου
Gricea	Γριτσό	Μιραμβέλου
Kelcill		
Kerid	Κερύδι	Μιραμβέλου
Lechia	Λετσιό	Μιραμβέλου
Linnu / Linnu	Λίννας	Μιραμβέλου
Mala	Μάλας	Ιεράπετρας
Melo	Μέλου	Πεδιάδας
Mazpanta		
Mevolri	Μεουλίρι	Ιεράπετρας
Messochorio		
Milato	Μίλατος	Μιραμβέλου
Pialpodi	Πιαουπόδι	Μιραμβέλου
Psalta	Ψάλτι	Ιεράπετρας
Scinea		
Simirso	Σίμιρσο (Φουρσός)	Μιραμβέλου
Sidnea	Σιδνός	Μιραμβέλου
Splina		
Vergapelo		
Vredesi	Βρεσί	Μιραμβέλου

9. ΤΟΥΡΜΑ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ (GERAPETRA)

ΧΩΡΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Agia Paraschi		
Aspitiaviti		
Castellu		
Episcopatus Gerapetra	Επισκοπή	Ιεράπετρας
Ierid	Γιαννίτι	Ιεράπετρας
Ierapetra / Zierpetra	Ιεράπετρα	Ιεράπετρας
Ystrona	[π.χ. Ίστρωνος, ανάμεσα Κρούδι και Κεράδι Χερσέ], Ίτρο ;	Ιεράπετρας

10. ΤΟΥΡΜΑ ΣΗΤΕΛΑΣ (ΣΙΤΗΛΙΑ)

ΧΩΡΙΟ (16ος αι.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acicida	Αυλάδα	Ευθείας
Azobello		
Colivá Pano		
Calandrapal	Δροινόβιός (κρημ.) ;	Ευθείας
Campane	Κουίνες	Συμείας
Castrovunla		
Colatra		
Oria Oató	Κρόα Κάτα	Ευθείας
Dalici	Δάφνις	Ευθείας
Etes	Ενά	Ευθείας
Greá	Γρος (Άγιος Στέφανος)	Ευθείας
Lithice	Λιθίνες	Ευθείας
Marcota	Μαρανιά	Ευθείας
Merse		
Mollara		
Paleopazal	Παλινοπόζα	Ευθείας
Pandali	Ποντιλί	Ευθείας
Papalian		
Paraspari	Παρασπάρη	Ευθείας
Partidie		
Prazzi	Πραζός (κρημ.)	Ευθείας
Rucarda	Ρουκάρια	Συμείας
Scopi	Σκοπή	Συμείας
Stechis	Σταχιά ή Σταχιά	Ευθείας
Sichan	Σισία	Ευθείας
Sotire	Σούιρα	Ευθείας
Turkoti	Τουρκοτή	Ευθείας
Turhill	Τουρτοόδα	Ευθείας
Vuvall		
Vuvall	Βυβύλα	Συμείας
Xarocamporo	Χαρόκαμπος	Ευθείας

11. ΣΕΣΤΕΡΙΟ ΑΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος αι.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Azupedes	Αιτιπιάδες	Μονορατίου
Agialantao	Αγρολιανές (ερασι.)	Μονορατίου
Agia Fotiá	Αγιά Φωτιά ; II Χόρτος, Άγιο	Μονορατίου
Agia / Sancta Hierusalem / Ierusalem	II Αγία Παρασκευή, Ειληά, Νονα, βουά Theodorí	
Agia Marina	II Ροσσονία, Καίμανι	Μονορατίου
Agio Dimitri	II Cacochari, Μονοχάρια, Λοκρίδα, Ασεντιάς	Μονορατίου
Agio Mame	II Δαμάνα	Μονορατίου
Agiameli Cato	II Πόργος, Λοκρίδα, Cato Karimoti	
Amigialos	Αμύνθολος	Μονορατίου
Amurgialos	Αμοιργέλιος	Μονορατίου
Andri	Andriou (ερασι.) II Βουάλας, Βαμμου, Καίμανι	Μονορατίου
Anogia βλ. Eritia Anolia		
Apsani	Αποθι	Μονορατίου
Apsanieme/Poasmo/Possilemo	Αποσολίμ	Μονορατίου
Arcali	Αραλί	Μονορατίου
Arta	II Ασίμ, Χόρτος, Σοκαρός, Δερβιά	
Asprochario	I Schilocharia, Sell	
Asimo	Ασίμ	Μονορατίου
Ais	II Κοκό, Fovadi	
Avrakotes	II Χόρτος, Σοκαρός, Δερβιά	Μονορατίου
Cacochario	Μονοχάρια	Μονορατίου
Cacochari	II Agio Dimitri, Μονοχάρια, Λοκρίδα, Ασεντιάς	Μονορατίου
Cacu	Κακού (ερασι. Νουάρα)	Μονορατίου
Calmano / Calmanu	II Μοδός	Μονορατίου
Calzani		
Camaras	Καμάρας II Μονοχάρια, Αμοιργέλιος, Ολίμπια	Μονορατίου
Caras	Καρού (ερασι.)	Μονορατίου
Christus	I Πόργος, Λοκρίδα, Cato Karimoti	Μονορατίου
Cimi	II Άνα Άκρα, Ειληά, Sell, Curtano, Αποσολίμ	
Conumí / Conomi	II Ολίμπια, παρ. Αραλί, Cofino	
Curtano	I Sell, Cimi, Μονοχάρια	
Damezla	Δαμάνα	Μονορατίου
Dameli	Δαμά	Μονορατίου
Dorakio / Doraki	Δερβιά	Μονορατίου

Elca	Χάρωνες	Μονοφωνοτικού
Erma Azola / Erancia / Azola / Azolla	Αρμενίγεια	Μονοφωνοτικού
Erolani	Ροδίσι	Μονοφωνοτικού
Faradi	Αλα, Κασοβ	
Finca	Αγία Φωτίη, Αζίο	Μονοφωνοτικού
Giposa	Πρωτόρες, Κερατόλι, περ. Ανωκοδόρες	Μονοφωνοτικού
Gistama / Cistama	Μπαζουάρα, Αμουργιάδες, Αποσελήμ, Τερφή, Αρμενίγεια, Μετακιά, Κατορία	Μονοφωνοτικού
Isoprastum / Isopratio / Copratio / Yopratio	Κοπραστή (αρμ.) Βορσίς	Μονοφωνοτικού
Keramoti / Keramato / Keramoti Cato	Αγαλάντας, Δομίτια	Μονοφωνοτικού
Kerathen	Καρατιά στις Σιόβες Μασί Λιβάδι	Μονοφωνοτικού
Kidrea	Αλευριάς	Μονοφωνοτικού
Ligordine	Αγόρμανος	Μονοφωνοτικού
Lochridi	Λοκρίδα (αρμ.) Ρεστέλα	Μονοφωνοτικού
Mazi Livadi / Μάζο Λιβάδι	Κεραθές, Αρμενίγεια, Μπαζουάρα, Αμουργιάδες	Μονοφωνοτικού
Made	Μαδές	Μονοφωνοτικού
Marmela / Marmelo / Marmacha	Ασέμ	Μονοφωνοτικού
Masomirto		
Metakri	Αρμενίγεια, Τερφή	Μονοφωνοτικού
Misochorion	Cato Ρεστέλα, περ. Ανωκοδόρες, Ρίσι, Λοκρίδα	Μονοφωνοτικού
Monochoro	Β. του κ. Ασέμ	Μονοφωνοτικού
Murnea	Μουρνιά	Μονοφωνοτικού
Nisadio / Nisadi	Τερφή, Μετακιά, Ρεσθάνια	
Paleo Gistama	Πυρόβη, Αποσελήμ, Ανάγειο	
Paratharonas	Παράθαγμα Τερφή (παρεστή)	
Paratifi	Παρόνυφοι	Μονοφωνοτικού
Peptala Eperap / Cato	Το κριτίσι ο Ανωκοδόρες, Cato Κατακιά, Λοκρίδα, Misochorion, Ρίσι	Μονοφωνοτικού
Penesifi	Αγ. Γεώργιος Επαναστήρι	Μονοφωνοτικού
Pirethi / Pireti / Perasio	Πυρόβη	Μονοφωνοτικού
Pigo	Πήγος	Μονοφωνοτικού
Plizica	Τερφή, Αποσελήμ, Ακουάδες, Αγόρμανος	Μονοφωνοτικού
Plihi	Cimi	
Pretoria	Πρωτόρες	Μονοφωνοτικού
Prinea	Πρινός	Μονοφωνοτικού
Protoperas	περ. Αθήσιο	
Ris casaleto	Ρεστέλα, Λοκρίδα, περ. Ανωκοδόρες	Μονοφωνοτικού
Rusocario / Rusochorion	Αγία Μαρίνα, Καίσιμα	

Rava	Προτόρα, Αισία	Μονομασίου
Sanctus Iohannes Cherezo	Χάρακος	Μονομασίου
Sanctus Mercurius	"Αφραδία Ραππα και Σελενοχία"	Μονομασίου
Solevochorio	Βιλοάλη, Προτόρα, Λαγάρτυνος	Μονομασίου
Sordini Sica	Παρόνυφο	Μονομασίου
Sall	Καρτίνα, Κίμι	Μονομασίου
Souara / Zuzara	Σουαρός	Μονομασίου
Stad	Προτόρα, Σουαρός	Μονομασίου
Syrtis / Sirt montis, Alto et Basso*		
Tefeli / Tufelio / Totfeli	Ταφίη	Μονομασίου
Tribis		
Vachantes	Βασιάνος	Μονομασίου
Vazi	! Λαγάρτυνος, Αισαπίδος	Μονομασίου
Vehill	Βιλοάλη	Μονομασίου
Vares	Βαρός	Μονομασίου
Xaricnas	Χαρίνας (αρειν.) Χαροάλη, Προβίη	Μονομασίου

* Βλ. και ορθόγραφο Αγίου Παύλου

12. ΣΕΣΤΕΡΙΟ ΒΑΝΤΑ CROCE

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acrona		
Agrosio		
Agia Glyceria	Γρηγορία :	Πυργαίοσσας
Agia Marina	Αγία Μαρίνα	Μαλεβασίου
Agiosoa	Άγιος Δάμα	Καινοόργου
Agriates		
Andalocri	Αντισούρι	Καινοόργου
Anti Faro	Αντίμας Πύλω	Μαλεβασίου
Axonii	Αξίνα	Μονοσημιαίου
Bambachera / Bambachera / Pampadama	Β Βαθύρας, Κουσιός	Καινοόργου
Calasita	Καλάσι	Μαλεβασίου
Curias	Κουριάς	Μαλεβασίου
Casaleri		
Catide	Κατάβια :	Πυργαίοσσας
Cameri	Καμύρι	Μαλεβασίου
Camerachi	Καμυράκι	Μαλεβασίου
Carl		
Carria		
Chira / Ichiri / Istri		
Chirruasi	Κιρρούσι	Καινοόργου
Chusari	Κουσιός	Καινοόργου
Cicale		
Cocchie	Ι Βαμβάχισσα	
Cruspa		
Cumitoria	Κρουσιόνος	Μαλεβασίου
Custa	Κούστιας	Καινοόργου
Delese / Tiliaco	Τίλιακος	Μαλεβασίου
Dria		
Droial	Δρόσι	Καινοόργου
Falandra	Φαλάντρα (ρονή)	Πυργαίοσσας
Figaliti		
Gelan	Γαλά	Καινοόργου
Gambaa		
Georgi	Γόργου	Καινοόργου
Ge		
Gorguliti	Β. Varsuliti :	
Guzarata		

Keni	Κερκυράς	Μαλαβίτσι
Kerakiat	Κέρκυρα Μαρόλο	Μαλαβίτσι
Kerasia Megala	Τυμαδί ;	Παργαίσιος
Kirakia	Κυραία	Τιμάνους
Kipacti	Κισαί	Παργαίσιος
Kissi	Κισιά (αρχα.)	Καυοόργου
Kitea	Η Μονάκωρα, Κισαί;	
Lirone / Lirne	Αθήναι	Καυοόργου
Lifhne		
Livai		
Luzne	Λαζουράς ;	Καυοόργου
Lutrach	Λουτρά	Μαλαβίτσι
Macre	Μάκρες	Καυοόργου
Megactari	Μαγακτάρ	Παργαίσιος
Mesia	Μέσση	Παργαίσιος
Mavriki Apero / Cato		
Mavromati		
Melica		
Missi	Μέση	Εβάνου
Michu		
Mirisa		
Mitropoli	Μιτροπόλη	Καυοόργου
Mouchoiro	Μονάκωρα	Καυοόργου
Moucti	Μοκτί	Καυοόργου
Nasi	Ναυσαί (αρχα.)	Καυοόργου
Nisi / Nisi	Νισαί	Μαλαβίτσι
Nisite		
Nixa		
Panagia	Παναγία	Καυοόργου
Panazo Cato / Pano	Παναζός Κάτω / Πάνω	Καυοόργου
Pata		
Paradisi		
Pardemodi	Παρμηόδη	Μαλαβίτσι
Pera Colocakia		
Petrae		
Pirga	Πιργαί	Μαλαβίτσι
Pion	Πιόρα	Καυοόργου
Piut	Πιουτά	Καυοόργου
Podolefcha Cato		
Polanisa		
Pomena	Απομαρά	Καυοόργου
Potemiti	Ποτμίτις	Παργαίσιος
Pitrea	Πιτρέας	Μαλαβίτσι

Propell		
Puella		
Rapti	Ράπτης	Καναόργου
Rifa	Ρουφός ;	Καναόργου
Rumokhorl		
S. Georgus Canderato		
S. Georgus Candro		
S. Georgus Francorum Castrl		
Noxl		
S. Georgus Sarcida		
S. Georgus Vichia		
S. Pantaleo	μονή Αγ. Πανταλεώνος, Φόδεζε;	Μαλεβιάου
S. Elias		
Sara de Iergari	[Γέρραρα]	Καναόργου
Schitus	Σανός	Μονοφακίου
Scrusula	Εκασφούδα	Καναόργου
Sema		
Siva	Σίβος	Μαλεβιάου, Πιργιάσσας
Socorum Sancti Meriti		
Suori		
Tilaso / Delasa	Τόλασος	Μαλεβιάου
Tripta	Τριπτά	Καναόργου
Vanzi		
Voudala		
Vplana		
Vetull	Βελούτς	Μονοφακίου
Vicho	Βίχο (αργ.)	Καναόργου
Viani		
Vitia		
Voi	Βόρα	Πιργιάσσας
Vreit	Βρέιτς	Καναόργου
Vurvuili / Murvuili	Βουρβυλίτς	Καναόργου

13. ΕΞΕΤΕΡΝΟ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

ΧΩΡΙΟ (13ος-14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Alea		
Aleli	Αλαι	Πεδύδος
Anadu	Αβδού	Πεδύδος
Chirurgio Chorio	Κωνοτόρνο Χωριό	Πεδύδος
Condit		
Condroska		
Criscolio	Χερσίμασος	Πεδύδος
Damila		
Galie	Γαίμα	Πεδύδος
Ladente / la Chania ;		
Lamila / l'Armillia ;		
Mantilari		
Mithari		
Mucho	Μουός	Πεδύδος
Oaida	Ωιδός	Πεδύδος
Pidieis	Παιδιά	Πεδύδος
Potigidiari	Πηνυβιδάρι	Πεδύδος
Samba	Σαμπός	Πεδύδος
Sodeni	Σοδόνα	Πεδύδος
Sokochorio	Σολοφουκώρι	Πεδύδος
Stravotina	Καλό Χωριό	Πεδύδος
Sufionari		
Tarni		
Tasin	Αϊόνα	Πεδύδος
Tartaro	Καρπρός	Πεδύδος
Thari		
Tha		
Vasilico		
Vedite, Cato / Mago, Casovitia	Βόδιον	Πεδύδος
Vradinoti		

14. ΞΕΣΤΕΡΙΟ ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

ΧΩΡΙΟ (18ος-14ος αι.)	ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ
Αγία Παρασκευή Παρνα	Αγία Παρασκευή	Πεδιός
Αγίο Βασίλειο	Άγιος Βασίλειος	Πεδιός
Αλκαμάνης		
Αρσάκι / Αρσάκι	Αρσάκι	
Αρσάκι, Κάτω / Πάνω	Αρσάκι, Κάτω / Πάνω	Ταμένιος
Αρσάκι Αρσάκι	Αρσάκι Αρσάκι	Πεδιός
Αυτή	Αυτή	Πεδιός
Βαλάνης	Βαλάνης	Μονοκατοικία
Βαλάνης	Βαλάνης, κρήνη προς Κορυβό Κορυβό	
Βαλάνης	Βαλάνης	
Βαλάνης / Βαλάνης / Βαλάνης	Βαλάνης, Εκκλησία (Καθολική)	Πεδιός
Βαλάνης	Κορυβό :	Πεδιός
Βαλάνης	Βαλάνης	
Βαλάνης / Βαλάνης / Βαλάνης	Βαλάνης, Βαλάνης, Βαλάνης	Πεδιός
Βαλάνης	Βαλάνης	Πεδιός
Βαλάνης	Βαλάνης	Πεδιός
Βαλάνης		
Βαλάνης / Βαλάνης, Κάτω	Βαλάνης	Μονοκατοικία
Βαλάνης / Βαλάνης	Καθολική Κορυβό	Πεδιός
Βαλάνης	Καθολική	Πεδιός
Βαλάνης	τοπωνύμιο μεταξύ Αγ. Σπυρίδων και Βαλάνης	
Βαλάνης	(Αρσάκι) Βαλάνης, Βαλάνης	
Βαλάνης / Βαλάνης	Καθολική	Πεδιός
Βαλάνης	Αρσάκι Βαλάνης	Μονοκατοικία
Βαλάνης / Βαλάνης	Βαλάνης	Πεδιός
Βαλάνης		
Βαλάνης / Βαλάνης	Βαλάνης	Μονοκατοικία
Βαλάνης	Βαλάνης	Πεδιός
Βαλάνης / Βαλάνης	Βαλάνης :	Πεδιός
Βαλάνης	Βαλάνης, Βαλάνης, Βαλάνης	
Βαλάνης	Βαλάνης	Πεδιός
Βαλάνης	Βαλάνης	Μονοκατοικία
Βαλάνης		
Βαλάνης		

Ira	Νάρα (αρμ.); Πάργος, Κιρανίσο	Πεδός;
Kazucal	Κακουάλη Γαρίλας	Μουρατοίου
Kella / Kila / Chila, Pano / Cato	Κελλά	Πεδός;
Kazucala	Κελλά, Κέρι, Πιζά, Κουάβρα	Πεδός;
Kirontal / Kirontso	Ira	
Lagine		
Lutrad	Λουτράς ;	Εόννοο
Machos		
Maddaro / Maddaro	Χουμέρα	
Macrolivad	Cressomo, Rama	
Mateno	Αμαρινό	Πεδός;
Mathea	Μαθά	Πεδός;
Mavrolandina	Κουά στους Κουάβρα;	Τυμένους/Πεδός;
Mavroual		
Melosa, Micra / Megale / Grande	Μελίος, Μιράγ/ Μιγάλας	Πεδός;
Mirio		
Micropita		
Nial		
Pagle	Μαντολιάνια	Τυμένους/Πεδός;
Pandea Pano / Cato	Πανθά	Μουρατοίου
Panachi, Magna / Parva	Αγία Παρρακουά	Πεδός;
Pardira / Parora	Πάρρα	Μουρατοίου
Pafko	Πάκος	Εόννοο
Pandicari	Σανός	
Pasta / Pesen	Πιζά	Πεδός;
Pirgo	Ira	
Piamanu		
Prino	Πριός ;	Μουρατοίου
Pavlorada		
Pisnopula / Sumopula / Suzma Polle	Ψιμνοπούλο	Πεδός;
Pisani / Pisanà / Pizani	Πιζανόνα (αρμ.) Κελλά, Αγ. Παρρατός;	Πεδός;
Rama / Rauma	Πιζανός, Αραβός κα Κουάβρα	Τυμένους/Πεδός;
Rizo Castro		
Rume	Cressomo, Macrolivad	
Sandari	Σαυήλος, Αγ. Βασίλειος, Μελίος κα Χουάβρα	Πεδός;
Solara	Κουάβρα κα Ασπρασί	Πεδός;
Serid / Sergi		
Sclavo Vesil		
Sculala		

Sichu	Σουητός (Κυλλωνί)	Πεδός
Slamo / Xilamo / Odfino	Σόλαρος	Ταμένους
Slines	Σατιός	Μονομοτίου
Spackies Arano	Πασιόλις Απόνιο	Ταμένους
Stanzl	Σαργουί	Πεδός
Syrkio Aho/Elasso Moris *		
Taleno / Taglino		
Tarpeschi	Τραπεζία (τραπ.)	Πεδός
Tarpiano	Θρασιόν	Πεδός
Tiptil	Μπισιά	
Vasvati	Βάρβαροι (σημ. Αρχάγγελος) Κουσόβο, Καλλιά, Κάμα, Πισιά	Πεδός
Vila Vulgare		
Vori	Βόνα	Πεδός
Zariparid	Τραπεζία Αγ. Σόλια ;	Ταμένους

* Ελ. και σελήτρα Αγίων Αποστόλων

15. ΣΕΒΤΕΡΙΟ DORSODURO

ΚΩΦΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΩΦΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Partheni	Παρθένι	Μονοκρατίου
Kerathas		
Pulla	Πούλα (αργ.)	Τηλείου
Corthidi	Κορθίδος (αργ.)	Μονοκρατίου
Pastela		
Tifona	Μεροχούρα, Δορίνας	

16. ΣΕΒΤΕΡΙΟ CASTELLO

ΚΩΦΙΟ (14ος α.)	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΩΦΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ
Acres	Άκρα Άκρα - Εόλο	Μονοκρατίου
Agios Thomas	Άγιος Θωμάς	Μονοκρατίου
Calandina		
Chilo / tu Chila		
Colera	Κόλερα	Μονοκρατίου
Gangala	Γκαγγάλας	Κανδαρίου
Mercuri		
Messochedala	Σουαρός	
Paranuzi		
Vorbata sive Magisteri	Βορβάτα	Κανδαρίου
Vute / Agius Georgius de Vute	Βούτας	Μαλεφάτου
Yni	Υνι	Μονοκρατίου

17. Αντιστοιχία των κρουαζιερόπλοων με τις πόλεις και τα σκηνικά

ΚΑΣΤΕΛΛΑΝΙΑ	ΤΟΥΡΜΑ / ΣΚΗΝΙΚΟ
Κοζύβου	Κοζύβου
Σελίνου	Άρνος
Βίτσινα / Αποκορώνου	Ψευροιά
Βονόρατο	Καλαμίνος
Απόνη Συβρίτου	Απόνη Συβρίτου
Κόνη Συβρίτου	Κόνη Συβρίτου
Μυλωνοτόπου	Μυλωνοτόπου
Μυραματίου	Ραθύμνου
Ιερώνιστος	Μυραματίου
Επιτάς / Μοσφόρις	Ιερώνιστος
Μαϊνίδη	Επιτάς
Ταμείους	σκηνικό Santa Croce
Παλιόδος	σκηνικό Dorsoduro
Ποργιάκουσος / Πριτόβη	σκηνικό Αγ. Μάρκου
Βορέσιο	σκηνικό Santa Croce
Castrum Novum	σκηνικό Αγ. Αναστάσιου
Belvedere	σκηνικό Castello
	σκηνικό Αγ. Παύλου ; / Belvedere

**18. Αντιστοιχία παραστάσεων και πόλεων του εγγράφου των αρχαίων σεξτερίων (1212)
με τις πόλεις και τις σεξτερίες**

ΚΑΣΤΡΑ / ΠΕΡΙΟΧΕΣ (1212)	ΤΟΥΡΜΑ / ΣΕΞΤΕΡΙΟ
Επιεία	Επιείας
Ιερώνικρα	Ιερώνικρος
Μήραμπελα	Μήραμπελου
Λασιθί	Διοίκηση Χάνδριας
κάστρο Belvedere	σεξτερία Αγ. Παύλου ; / Belvedere
Πισιδία	σεξτερία Αγ. Μάρκου
Πασιμονάβια	σεξτερία Domodaro
κάστρο Bonifacio	σεξτερία Αγ. Αναστασίου
κάστρο Κανιόργιο / Castrum Novum	σεξτερία Castello
Πυργήσσια / Μεσσή	σεξτερία Santa Croce
Μηλοκαπύμπος	Μηλοκαπύμπος
Άρσι	
Απόνη Σόβριτος	Απόνη Σόβριτου
Κάσι Σόβριτος	Κάσι Σόβριτου
Καλομένα	Καλομένας
Ψαρά	Ψαράς
Κουφός	Κουφός
Άρσι	Άρσις
Κισσιός	Κισσιός
Χανιά	

19. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΩΡΙΩΝ

ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΧΩΡΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΑΡΧΙΑ	ΤΟΥΡΜΑ / ΞΕΣΤΕΡΙΟ
Abandita			Καδύμυ
Acraea / Caraea	Καρόνος	Κυβανός	Κουρού
Achleiathe	Αχλοδάκιος	Επίσου	Άρνας
Acledia	Αχλόδια	Επταείος	Επταείος
Acraea			Santa Croce
Acraea	Άκρα Ανω - Κάτω	Μονοφασιίου	Castello
Azupatios	Αζουπάδος	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agrioio			Santa Croce
Agrianton	Αγριοντίς (εραπ.)	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agia / Sancta Hierusalem / Ierusalem	Άγια Παροικιστή, Καλλιά, Voria, βουνό Theodor		Αγ. Αποστόλων
Agia Fotini	Αγία Φωτιάς // Χόρομος, Arto	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agia Gligoria	Γλιγορία :	Παργαίτικος	Santa Croce
Agia Marina	// Ριζοκαστίο, Κοίτησσι	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agia Marina	Αγία Μαρίνα	Μαλεβιζίου	Santa Croce
Agia Paraschi Parva	Αγία Παρασκευή	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Agidaca	Άγιοι Δάκας	Καυοδργίου	Santa Croce
Agio Dhimotri	// Καουκασί, Μασοχασί, Λακρίδα, Ασκοντιάς	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agio Maria	// Δομάδος	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Agio Vasil	Άγιος Βασίλειος	Πεδιάδος	Αγ. Παύλου
Agios Thomas	Άγιος Θεωμής	Μονοφασιίου	Castello
Agiamail Cato	// Πύργος, Λακρίδα, Cato Καραποθ		Αγ. Αποστόλων
Agriees			Santa Croce
Agia Paraschi			Ιερώνητρος
Aidoni	Αιδωνιά	Σελήνιο	Άρνας
Alea			Αγ. Μάρκου
Aleachia			Αγ. Παύλου
Amari	Αμάρι	Αμαρίου	Σοβρίτου
Amelia			Επταείος
Amigkalis	Αμιγκάλιος	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Amurgalon	Αμουργαλάς	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Asargora			Μαργαρίτου
Andikoni	Ανδικόνι	Καυοδργίου	Santa Croce
Andri / L'Andri	Ανδρία (εραπ.) // Βασιλείς, Votona, Κοίτησσι	Μονοφασιίου	Αγ. Αποστόλων
Anemolia			Καδύμυ

Ανογία βλ. Ετιμα Ανοία			Αγ. Αποστόλων
Αραβί / Αραβί	Canaro		Αγ. Παύλου
Αραβί	Αραβί	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβία / Ραίμα / Ραταλεμό	Αραβία	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Αραβία, Κίτα / Πόνο	Ταμίνους	Αγ. Παύλου
Αραβία, Κατο / Ρατο	Αραβία Σαράς	Σαίνου	Άρνας
Αραβία	Ασίμ, Χάρακας, Σοκαράς,		Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Δαράς		
Αραβί / Αραβί	Αραβί	Αποκαράου	Ψαροτό
Αραβόκαμπο			Κατόμου
Αραβόκατο	Αραβόκατο	Κατόμου	Κατόμου
Αραβό			Ψαροτό
Αραβό	Αραβί ;	Σαίνου	Κατόμου
Αραβόκατος	Αραβόκατος	Σαίνου	Άρνας
Αραβί Ρατο	Αραβί Πόνο	Μαλαβόλου	Santa Croce
Αραβί	Αραβί	Παλιόδος	Αγ. Μάρκου
Αραβί	Αραβί	Σαίνου	Άρνας
Αραβί	Αραβί	Κατόμου	Κατόμου
Αραβόκατο	Schiodharis, Sell		Αγ. Αποστόλων
Αραβόκατο			Ιερόπετρος
Αραβό	Αραβί	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί Αραβί	Αραβί Αραβί	Παλιόδος	Αγ. Παύλου
Αραβί / Αραβί	Αραβί	Κατόμου	Κατόμου
Αραβί	Κατό, Ρακα		Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Αραβί	Παλιόδος	Αγ. Παύλου
Αραβί	Χάρακας, Σοκαράς, Δαράς	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί	Αραβί	Παλιόδος	Αγ. Μάρκου
Αραβί	Αραβί	Μοναρχαίου	Santa Croce
Αραβί	Αραβί	Μυλωνοτόμου	Μυλωνοτόμου
Αραβί / Αραβί			Κατόμου / Άρνας
Αραβί / Ραβί	Κατό, Ρακα	Κατοόργου	Santa Croce
Αραβί			Santa Croce
Αραβόκατο	Μαλαβόλου	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβόκατο / Αραβόκατο	Κατό	Σαίνου	Άρνας
Αραβόκατο			Ιερόπετρος
Αραβόκατο	Αγία Δημήτρη, Μωσχοκατο,	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβόκατο	Αραβί, Αραβί		
Αραβόκατο			Άρνας
Αραβί	Κατό (σπ. Νεσάρ)	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων
Αραβί / Αραβί	Μαλός	Μοναρχαίου	Αγ. Αποστόλων

Calami	Καλίμη	Καόμυ	Καόμυ
Calami	Καλίμυ; ή Καλίμυς	Σαίλινου	Άρνας
Calami			Αγ. Αποστόλων
Calamici / Calamiti	Καλιμίτσι	Αποκορώνου	Ψαρού
Calandrea	Καλιανδρέ	Μυλωνοτόμυ	Μυλωνοτόμυ
Calathona / Calathones	Καλιθάνας	Καόμυ	Καόμυ
Caldera	Καλιθάρα;	Σαίλινου	Άρνας
Calentina			Castello
Calista	Καλίστα	Μαθαβέλιου	Santa Croce
Calidia	Καλιδίς;	Παργαμάσσας	Santa Croce
Caliva	Καλιβία	Μονορατσιού	Αγ. Παύλου
Caliva Pano			Σπειός
Calochorati	Αραυάνους (αρεπ.);	Σπειός	Σπειός
Calofati	Καλοφάτι, αρέματα προς Καυθρό II Caraciatō II Γαρίνα		Αγ. Παύλου
Calomo			Αγ. Παύλου
Calosticha			Ψαρού
Calotta	Καλόττα	Καόμυ	Καόμυ
Calotta	Καλόττα; Επισκοπή, Αμουργιόλης, Ούστερα	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Calzari	Καζάρια	Μαθαβέλιου	Santa Croce
Calzari	Καζάρια (Ροδόβανιου)	Σαίλινου	Άρνας
Calzari	Καζάρια	Σαίλινου	Άρνας
Calzaria / Calzaria			Ψαρού
Calzaria / Calzaria			Καόμυ
Calzaria			Santa Croce
Calzaria			Καόμυ
Calzaria			Άρνας
Calzaria			Σπειός
Calzaria			Santa Croce
Calzaria			Αγ. Παύλου
Calzaria			Ψαρού
Calzaria			Αγ. Παύλου
Calzaria			Αγ. Παύλου
Calzaria			Καόμυ
Calzaria			Αγ. Αποστόλων
Calzaria / Calzaria / Cockfield	II Παρρασιός, Καλιθά, Μελέους	Παλιθάς	Αγ. Παύλου
Calzaria	Καζάρια;	Αραπίο	Συβότιο
Calzaria / Calzaria	Καζάρια	Αποκορώνου	Ψαρού
Calzaria			Santa Croce

Castello Nouum	Κάστρον	Μπαρμίνου	Μπαρμίνου
Castri	Καστρός	Πεδιάς	Αγ. Παύλου
Castello	Κάστωδός	Αποκαράντου	Καλαμάρας
Castello			Συβρίτου
Castello			Κουρά
Castello vai Chiliti Petra	Κάστωδός :	Αποκαράντου	Ψαρά
Castrovunite			Σπείας
Catalagati	Καταλαγιά	Πεδιάς	Αγ. Παύλου
Chanra / Geyra	Κάνος	Αποκαράντου	Ψαρά
Chele	Άνω Κάστρο Κερύνη ; - Κερύνη ;	Καύμου	Καύμου
Chelela	Κερύνη	Αποκαράντου	Ψαρά
Chefil	Κερύνη Σαρακένος	Σάλλου	Άρως
Chirurgio Chorio	Κανούργου Χορά	Πεδιάς	Αγ. Μάρκου
Cheramea / Keramea			Άρως
Chila / tu Chila			Castello
Chiliti Petra			Κουρά
Chinu / Ichit / Icti			Santa Croce
Chirmuati	Κίρμου	Κανούργου	Santa Croce
Chisera / castrum	Κίσερος	Καύμου	Καύμου
Chitro / Kitro	Κίτρος	Σάλλου	Άρως
Chitroumilitaria	[Κίτρος ;]	Σάλλου	Άρως
Chondrolea			Αγ. Παύλου
Chorus			Αγ. Παύλου
Christus	Πόργος, Ακαρβία, Cato Κανουρά	Μονορασαίου	Αγ. Αναστάσιου
Chumari / Gormari, Cato / Pato	Χουμάρι	Μονορασαίου	Αγ. Παύλου
Chusse	Κουσίς	Κανούργου	Santa Croce
Cicela			Santa Croce
Climi	Άνω Άρως, Σαχόν, Σεί, Curtano, Αντιόχεια		Αγ. Αναστάσιου
Cliua			Μπαρμίνου
Codifa	Βασιλίσθια		Santa Croce
Colena	Κόλινα	Μονορασαίου	Castello
Colatra			Σπείας
Coma	Κόμας Κανούργου	Πεδιάς	Αγ. Παύλου
Comariaco	Κουμαριάκος	Μπαρμίνου	Μπαρμίνου
Comera	Κουμάρια	Πεδιάς	Αγ. Παύλου
Condairni / Condairni	Κονταίρι :	Κυδωνίας	Καύμου
Condi			Αγ. Μάρκου
Condrola			Αγ. Μάρκου
Conum / Conum	Γισάρια, ποτ. Αραβί, Cotto		Αγ. Αναστάσιου
Confocit	Χαράβια	Αυαίου	Συβρίτου

Carfield	Χαρδόνια (ερσπ.) Μεταξωτάρι, Δαρύνα	Μονοκαυσίον	Dorsoduro
Caritas	Κουράδες	Αμαρίου	Συβρίτου
Casual			Καύμου
Cris Cato	Κριά Κάτο	Στατός	Στατός
Crisotiano	Χαρδόνιστος	Παδάδας	Αγ. Μάρκου
Crossano	αγκυλίτσιο μεταξύ Αγ. Στατός και Βουκουρετό (Ασπασιάρι) Ruma, Macrotivadi		Αγ. Παύλου
Crota / Crota			Συβρίτου
Crupe			Santa Croce
Crucepall / Chrucepall			Ψυγιά
Cruza	Κρούστος	Μηραμιάθου	Μηραμιάθου
Cudiel / Chudiel	Χουδέιτο	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Cuño	Κουφός	Κυθονίας	Κουφός
Cumuli / Comuli	Κουκούλι	Καύμου	Καύμου
Cuncarioti			Καθαμένος
Curles	Κορρές	Μαλαβιάς	Santa Croce
Curna / Curna	Κουρνός	Ασπασιάρι	Καθαμένος
Curumala	Ποιάσι Ραύματι ;	Καύμου	Καύμου
Curione	Κρουσίνας	Μαλαβιάς	Santa Croce
Cutiano	Sal, Clai, Monochano		Αγ. Αποστόλων
Curte	Κούρτες	Καυοόργου	Santa Croce
Dañi	Δάφνη	Στατός	Στατός
Damata	Δαρύνα	Μονοκαυσίον	Αγ. Αποστόλων
Dafimede	Δαφνίδες	Μυλοποτάμι	Μυλοποτάμι
Dalase / Tiliso	Τήλυος	Μαλαβιάς	Santa Croce
Damati	Δαμάς	Μονοκαυσίον	Αγ. Αποστόλων
Dionia			Αγ. Μάρκου
Donsilo / Donsid	Δαρύνα	Μονοκαυσίον	Αγ. Αποστόλων
Drapeti	Δραπέτα Γορίνας	Μονοκαυσίον	Αγ. Παύλου
Dread			Μηραμιάθου
Dria			Santa Croce
Drosi	Δρόσι	Καυοόργου	Santa Croce
Eleo	Έλιος	Καύμου	Καύμου
Elos	Χόρακος	Μονοκαυσίον	Αγ. Αποστόλων
Embero / Imbero	Έμπορος	Παδάδας	Αγ. Παύλου
Episcopatus Gaspette	Επισκοπή	Ιεράκιτρος	Ιεράκιτρος
Etina Ania / Benancia / Ania / Anogia	Αρμυνιάγιο	Μονοκαυσίον	Αγ. Αποστόλων
Erotasi	Ροζάσι	Μονοκαυσίον	Αγ. Αποστόλων
Esorid			Αγ. Παύλου
Eyat	Έντ	Στατός	Στατός

Evreald / Avriald	Φαλάντρα (μυστ)	Παργαλιώσιος	Αγ. Παύλου
Falancia	Ατα, Κουσί		Santa Croce
Ferach			Αγ. Αποστόλων
Figall			Santa Croce
Filach	Φιλακή	Ακαιορέντου	Καθαρέντος
Filppo	Φίλιππος	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Filpu / Philppu	Φίλιππος	Ακαιορέντου	Ψωρού
/Phylppu			
Filata	Φίλιππος	Παύλος	Αγ. Παύλου
Filica	I Agia Fotini, Arto	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Furn / Forn	Φουρνί	Μιχαηλίου	Μιχαηλίου
Gadurani / Geadurani	Ζαγουράναι ; Καυδογρά, Πασά, Κουφό, Αραβίας	Παύλος	Αγ. Παύλου
Golita	Γολιάς	Παύλος	Αγ. Παύλου
Golea	Γολιά	Καυδογράφου	Santa Croce
Galtia	Γολία	Παύλος	Αγ. Μάρκου
Gambes			Santa Croce
Gangole	Γκαγγόλιος	Καυδογράφου	Cestello
Garpa	Γάρπια	Μονοφασίου	Αγ. Παύλου
Gavenu	Γαβρανού	Κυβανίας	Κουρού
Gaydara			Καύμου
Gena	Γένια	Αμαρίου	Εσθέρου
Gerai	Γερά	Κυβανίας	Κουρού
Garger	Γέργερ	Κονούργου	Santa Croce
Gia			Santa Croce
Gipies	Πρασίρια, Κερασιά, κατ. Αναποδάρης	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Ginti			Αγ. Παύλου
Giarma / Giarma	Μεταξοπύρι, Αμυργήλιος, Ακουλέμα, Τσιφλι, Αρραπέγια, Μετακί, Κακίλια	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Giosa	Γιόσια	Καύμου	Καύμου
Gonta / Gonta in Poila			Μυλωνοκάμμο
Gras	Γρας (Άγιος Στέφανος)	Σπυρίδης	Σπυρίδης
Griças	Κρητό	Μιχαηλίου	Μιχαηλίου
Gurgull	βλ. Vurullh ;		Santa Croce
Gurmaria			Santa Croce
Gova			Ευβέρτου
Gusa / Gusa in Scutellara	Σκουσιλάνα	Καύμου	Καύμου
Ierid	Γιαννίτη	Ιερώνιστρος	Ιερώνιστρος
Icoprastum / Icoprasto / Coprasto / Ycoprasto	Κοπρασιά (εραμ.) Βοριάς	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων

Isarobani	Γερσαβί	Αραβίσι	Συβότου
Isopetra / Zisopetra	Ιερόπετρο	Ιερόπετρος	Ιερόπετρος
Ipodromo			Αγ. Παύλου
Ire	Νόρα (αρεπ.); ή Γύργος	Γεβιάδος	Αγ. Παύλου
Irtinbachi	Κιρκίσι		Κυλομένης
Kacacall	Αργυρούτσου	Ρεβήματος	Αγ. Παύλου
Kalerli	Καυουόδη Γαρίκος	Μουραμπίου	Μιραμπίου
Karidi		Μιραμπίου	Μιραμπίου
Kefele	Καρύδα		Άρονας
Kela / Killa / Cilla,	Καλήδα	Γεβιάδος	Αγ. Παύλου
Fazo / Coko			
Keni			Santa Croce
Keramen			Κοόμου
Keramod / Keramaki /	Αγιάδνας, Δαμάντι	Μονοραπίου	Αγ. Αποστόλων
Keramodi Coko			
Keramuzi	Κεραμούτσι	Μαλαβιόου	Santa Croce
Kerasia	Καλήδα, Κόμη, Πισιά	Γεβιάδος	Αγ. Παύλου
	Κουούβα		
Kerasia Megala	Κεράσια Μεγάλα	Μαλαβιόου	Santa Croce
Kerethan	Κερατιά στις Σούβες; Macri	Μονοραπίου	Αγ. Αποστόλων /
	Livadi		Δοροκόου
Kikiso	Αικονιός	Μουραμπίου	Αγ. Αποστόλων
Kiribachi	Τυμιάου;	Παργαίοου	Santa Croce
Kiperisi	Κυπριόου	Ταμύσου	Santa Croce
Kirontsi / Kirontsi	Ίτα		Αγ. Παύλου
Kisi	Κισσιό	Παργαίοου	Santa Croce
Kitas	Κισιά (αρεπ.)	Κανουόργου	Santa Croce
Lachania / la Chania;			Αγ. Μάρκου
Lachi	Λάσια	Κοβενίας	Άρονας
Lackis	Λακίσι	Μιραμπίου	Μιραμπίου
Laghis			Αγ. Παύλου
Lamnia	Λάμνι;	Κοόμου	Κοόμου
Lamilla / Lamilla;			Αγ. Μάρκου
Lide in Potha			Μυλαποτάμου
Lidia			Κατίου
Ligordine	Λιγούριου	Μονοραπίου	Αγ. Αποστόλων
Lirana / Lirna	Μονόκωρο, Κουός		Santa Croce
Lirna / Lirina	Λίρνας	Μιραμπίου	Μιραμπίου
Lithina	Λίθνας	Συτσίος	Συτσίος
Lithina	Αιθιοβή	Κανουόργου	Santa Croce
Livacha	Λιβιάου Ροδωφάντιου ή Λιβιάός	Σαλίτου	Άρονας
	Σαλίνας		

Livari	Λουβάρη (γεν.) / Ραβέλλα	Μονοφασίου	Santa Croce
Lochitli	Λοχουράς ;	Καινούργου	Αγ. Αποστόλων
Luma	Λουκουσιός	Κασόρου	Santa Croce
Lusacha			Καπύρου
Lutra			Κασόρου
Lutrachi	Λουτράκι	Μαθαβέλιου	Santa Croce
Lutrachi vel Melame	Λουτράκι	Κοθενός	Ψαρού
Lutrachi	Λουτράκι	Κοθενός	Κουρού
Lutraki	Λουτράκι ;	Εδέσου	Αγ. Παύλου
Machara / Machera / Machiaro	Μαχαριάς	Αποκαρένου	Ψαρού
Machos			Αγ. Παύλου
Machlaro / Machlaro	Χουμάρη		Αγ. Παύλου
Macra	Μάκρας	Καινούργου	Santa Croce
Macri Litraki / Macro Livadi	Ραβέλλα, Αρμαδέγια, Μαυζουρά, Αμοργιάδας	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Macrothodi	I Crocetta, Ruma		Αγ. Παύλου
Made	Μαδής	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Magariati	Μαγαριάτι	Παργαίουσσας	Santa Croce
Malekra			Συβρίτου
Mala	Μάλας	Μεράμπρος	Μεραμπίου
Mala	Μάλα	Πεδάδος	Μεραμπίου
Mambelat			Αγ. Μάρκου
Martano	Αρμαπέδ	Πεδάδος	Αγ. Παύλου
Marsaki / Marsako / Marmachan	Αρμά	Μονοφασίου	Αγ. Αποστόλων
Maronia	Μαρονία	Στατός	Στατός
Masa	Μάσα	Αποκαρένου	Ψαρού
Masa	Μάσα	Εδέσου	Κισόμου
Metria	Μέτριοι	Παργαίουσσας	Santa Croce
Mithari			Αγ. Μάρκου
Mithos	Μιθός	Αποκαρένου	Ψαρού
Mithos	Μιθός	Πεδάδος	Αγ. Παύλου
Mivriti Apato / Cato			Santa Croce
Mavrolandina	Κουρά στους Κουινάους	Ταρκίου/Πεδάδος	Αγ. Παύλου
Mavromati			Santa Croce
Mavromirio			Αγ. Αποστόλων
Mavroviti			Αγ. Παύλου
Mazperita			Μεραμπίου
Melosa, Micro / Megala / Grande	Μελίνας, Μικρός/ Μεγάλος	Πεδάδος	Αγ. Παύλου
Melica			Santa Croce
Melidoni	Μελιδόν	Μυλωνοπούλου	Μυλωνοπούλου

Mallourgia	Μήλοσοοργιά	Κισόμου	Κισόμου / Άρνας
Marsari			Μυληποστόμου
Marsari			Castello
Marsara**	Μάρνας	Αιγυρίου	Ευβόλου
Marsa			Επτάς
Masari	Μαυλάρι	Ιερόπετρος	Μαραμύθου
Masola / Masola / Αγίου Μασόλα / Messole / Μασόλα	Μασολίνα ;	Κισόμου	Κισόμου
Masal	Μάσι	Εθάνου	Santa Croce
Messochoria	Σοκαρός		Castello
Messochorio			Μαραμύθου
Mitsovi	Αγρονόμια, Ταρδιά	Μονοστασίου	Αγ. Αποστόλου
Midiu			Santa Croce
Milto	Μιλτος	Μαραμύθου	Μαραμύθου
Miriza			Santa Croce
Mirto			Αγ. Παύλου
Misochorton	Cato Pastella, ποτ. Αναποθέρι, Ρία, Λαυρία	Μονοστασίου	Αγ. Αποστόλου
Mitropoli	Μιτροπόλη	Καινοόργου	Santa Croce
Monochoro	Μονόχωρο	Καινοόργου	Santa Croce
Monochoro	Β. του κ. Αοίτη	Μονοστασίου	Αγ. Αποστόλου
Monogitia			Αγ. Παύλου
Morosi	Μορόσι	Καινοόργου	Santa Croce
Motson	Μουτσόνας	Εσθίνου	Άρνας
Mucho	Μουός	Πεδιάς	Αγ. Μάρκου
Mullara			Επτάς
Murmuil			Κισόμου
Murmas	Μορμιά	Μονοστασίου	Αγ. Αποστόλου
Nasid	Nasoid (αρεν.)	Καινοόργου	Santa Croce
Neo Chorio	Νέο Χοριό	Κισόμου	Κισόμου
Nikaido / Nikaidi	Ταρδιά, Μάικασι, Parachamnea		Αγ. Αποστόλου
Nippo	Νίπους	Αποκαρένου	Ψαροιά
Nisi			Αγ. Παύλου
Nisal / Nisi	Νισα	Μυληποστόμου	Santa Croce
Nista			Santa Croce
Noca			Santa Croce
Naple / Napigia	Ναπίγια	Κισόμου	Κισόμου
Orchi, li			Άρνας
Orisa / Orissa	Ορτιάς	Μυληποστόμου	Μυληποστόμου / Ευβόλου
Orta	Εόρας	Πεδιάς	Αγ. Μάρκου
Pagle	Μανωλιάνια	Ταύρου/Ταυτιάς	Αγ. Παύλου

Palea			Σαβρότου
Paleo Gistano	Παρόλι, Αποστέλιμ, Ανόλιμα		Αγ. Αποστόλων
Paleocastro, Cato / Arano	Παλαιόκαστρο Κόμο / Άνα	Κατόμιου	Κατόμιου
Paleopozzi	Παλινοπολις	Συκείας	Συκείας
Panaglia	Παναγία	Καυοόργου	Santa Croce
Panico Cato / Pano	Πανικός Κόμο / Πάνω	Καυοόργου	Santa Croce
Pandea Pano / Cato	Μηλιά	Μονοφρακίου	Αγ. Γαίου
Pandeli	Πανυλί	Συκείας	Συκείας
Pausino	Παυσίηρος	Κατόμιου	Κατόμιου
Pania			Santa Croce
Papáio			Συκείας
Pasini			Santa Croce
Pasani			Castello
Paschacoua	Παράδοχο Τερβί (περισσό)		Αγ. Αποστόλων
Pasini	Παράμαχο	Μονοφρακίου	Αγ. Αποστόλων
Paschi, Magua / Pava	Αγία Παρασκευή	Γαλιάνος	Αγ. Γαίου
Paspodi	Πασοδί	Συκείας	Συκείας
Paschia			Συκείας
Pasina			Κατόμιου
Pasiani	Πασιάνη	Μονοφρακίου	Dorsoduro
Pasita / Pasora	Πάριρα	Μονοφρακίου	Αγ. Γαίου
Pasito	Πασιτίες	Μηλοκαπέμο	Μηλοκαπέμο
Pastella			Dorsoduro
Pastella Epiano / Cato	Τα κείρι ο πατρός Αναποδίρας Cato Karanoti, Acapeli, Misocharion, Rim	Μονοφρακίου	Αγ. Αποστόλων
Patino / Patina	Πάτινα	Αναγορέσου	Καθαρόνας
Patto	Πάτος	Βάουου	Αγ. Γαίου
Pendimodi	Πενταμόδι	Μαλεβαίου	Santa Croce
Pendinari	Συκείας		Αγ. Γαίου
Pensilli	Αγ. Γαύργος, Επισκοπή	Μονοφρακίου	Αγ. Αποστόλων
Pera Colocchia			Santa Croce
Pervaitia	Περβαίτια Μουταρά ;	Κυβανίς	Ψαυρά
Pesta / Pesta	Πεσί	Γαλιάνος	Αγ. Γαίου
Petra			Santa Croce
Petra			Κατόμιου
Petich	Κασιέλη	Γαλιάνος	Αγ. Μάρκου
Petih / Pire / Perato	Πιρόλι	Μονοφρακίου	Αγ. Αποστόλων
Pigo	Πίργος	Κατόμιου	Κατόμιου
Pigo	Πίργος	Μονοφρακίου	Αγ. Αποστόλων
Pigo	Ιτα		Αγ. Γαίου
Pigru	Πιργού	Μαλεβαίου	Santa Croce

Riacoli Riaco	Τεβέλι, Αποσεδήμ, Αποσεδέες Λυγόριους	Μονορατσιού	Σοβρίου Αγ. Αποστόλων
Riabanca	Πάτσιος	Καβενίος	Κουραό
Riabino	Πήτσιους	Κοόμιου	Κοόμιου
Riabinoti	Πήτσιουδέλι	Μεραμπίου	Μεραμπίου
Riamena			Αγ. Παύλου
Riabi	Cini		Αγ. Αποστόλων
Riabino			Κοόμιου
Rica	Γιέρε	Καποόργιου	Santa Croce
Riui	Γιέουδ	Καποόργιου	Santa Croce
Rodalelechia Cato			Santa Croce
Rodcano / Υροόκατο	Προόρρα ; Πεγιδόρα	Κοόμιου Πεδάδας	Κοόμιου Αγ. Μάρκου
Roiakuri			Santa Croce
Rolentosa		Καποόργιου	Santa Croce
Romano	Απομοράδ	Απομοράνου	Ψυραό
Romani / Romani, Cato / Mesa	Γαρόνα		
Rotani	Ποσιμίς	Παργάτσος	Santa Croce
Rrasu	Γρασιός (γρασι)	Σπιός	Σπιός
Rreola	Προόρα	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Rrina	Γρασιός	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Rrina	Γρασιός	Μολεβέλιου	Santa Croce
Rrino	Γρασιός ;	Μονορατσιού	Αγ. Παύλου
Rropi			Santa Croce
Rrotorpa	πατ. Aligano		Αγ. Αποστόλων
Rrothi			Santa Croce
Rrothorada			Αγ. Παύλου
Rruba	Ψαί ;	Ιερόστρος	Μεραμπίου
Rrubri			Καθού
Rruba			Κουραό
Rromorpa / Romorpa / Sumra Palla	Ψαροπόδη	Πεδάδας	Αγ. Παύλου
Rruba in Scutlana	[Σκουτελάνος]	Κοόμιου	Κοόμιου
Rruba	Ποθρα (γρασι)	Ταμένιος	Δρακόλιου
Rruani			Μελοουάριου
Rruani / Rrazd / Rraci	Προόρα (γρασι) Καζιό, Αγ. Παρασιός	Πεδάδας	Αγ. Παύλου
Qadino	Κάβρος, Κοροβόλιου	Σαίνου	Άρνος
Rapri	Ράρις	Καποόργιου	Santa Croce
Rrasu			Ψυραό
Rraza / Rrazza	Πασιόδες, Αρασιός πατ Καυόδα	Ταμένιος/Πεδάδας	Αγ. Παύλου

Rivo Castro	Ρουφός ;	Καυοόργου	Αγ. Παύλου
Rifa	Ραφίλια, Λοκρίδα, ποτ.	Μουσοφατσίου	Santa Croce
Riva castelo	Ανατολόρος		Αγ. Αναστασίαν
Ridovani	Ροδιόβη	Ελήνου	Άρειος
Rizarchia	Ρουκόσια	Σπυρίος	Σπυρίος
Roma	Γροσσότο, Μικροίβη		Αγ. Παύλου
Rusocorto / Rusochario	Αγία Μαρία, Κάιμαρι		Αγ. Αναστασίαν
Rusiochori			Santa Croce
Rustica	Ρούστικα	Ρεθύμιος	Κολομάνος
Rutia	Προτόρα, Αμφίη	Μουσοφατσίου	Αγ. Αναστασίαν
S. Elm			Santa Croce
S. Georgius Condarato			Santa Croce
S. Georgius Condro			Santa Croce
S. Georgius Francorum			Santa Croce
Castri Novi			
S. Georgius Saranda			Santa Croce
S. Georgius Vichia			Santa Croce
S. Pantaleo	μονή Αγ. Πανταλεώνος	Μαθεβζίου	Santa Croce
Santa	Φόβη ;		Santa Croce
Sanctus Georgius	Σπυρίος	Γεβόδος	Αγ. Μάρκου
Sanctus Iohannes	Αγ. Γεώργιος	Ρεθύμιος	Κολομάνος
Cheraca	Χέρικας	Μουσοφατσίου	Αγ. Αναστασίαν
Sanctus Mercurius			Αγ. Αναστασίαν
Sara de Ierzani	[Γέρρα ;]	Καυοόργου	Santa Croce
Serachina	Σαραχίνα	Ελήνου	Άρειος
Serchani	Σουλδοί, Αγ. Βασίλειος	Γεβόδος	Αγ. Παύλου
	Μαλίτας και Χουβίτσι		
Scaffi / Schefi	Σκάφι	Ελήνου	Καίριου
Soiani	Σοιάνη	Γεβόδος	Αγ. Μάρκου
Soiane	Κουσόβη και Αστυνός	Γεβόδος	Αγ. Παύλου
Schlepasti	Σκλεπαστί	Μυληποτάμιου	Μυληποτάμιου
Schinea	Σκινός ;	Κοβανός	Ψωριά
Schinea	Σκινός	Μουσοφατσίου	Santa Croce
Schinorhatali			Καίριου
Sclavo Vasil			Αγ. Παύλου
Schvochario	"Αρχαία Ρανον και	Μουσοφατσίου	Αγ. Αναστασίαν
	Schvochar" Βυζανδία		
Schvochario	Προτόρα, Αγόρευτος		
Schvopula	Επιλοφρακίη	Γεβόδος	Αγ. Μάρκου
	Επιλοφρακίη	Ελήνου	Άρειος
Scopi	Σκοπί	Σπυρίος	Σπυρίος

Scarus			Μερούσιου
Scorpi. Sica	II Παρόνομοι	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Scorvula	Σκορβουλά	Κωνοόργου	Santa Croce
Scutella			Αγ. Παύλου
Scutellaria	Σκουτελλάρια	Κισόμο	Κισόμο
Securita			Ψευροά
Selene	Ελένης ;	Αρηρίου	Συβρίτου
Sell	II Caltana, Cimi	Μουρατσιού	Αγ. Αποστόλων
Semio			Santa Croce
Serid / Sergi			Αγ. Παύλου
Sfacteria	Σφακιά ή Σφακιά	Σφακίας	Σφακίας
Sfacciarigoddi	Σφακιολογιά	Κισόμο	Κισόμο
Sibilli			Άρνας
Sichea	Σικιά	Σφακίας	Σφακίας
Sichiu	Σικιλιός (Καλιονή)	Παδάριος	Αγ. Παύλου
Silano / Xilano / Cedino	Σίλαμος	Ταμένους	Αγ. Παύλου
Sinoru	Σινυρό	Σίληνο	Άρνας
Sinoro	Σίνουρο (Φουρνής)	Μερούσιου	Μερούσιου
Sipil	Σιπί	Αγ. Βασιλείου	Συβρίτου
Sistia	Σιστιάρια	Αποκαρίνου	Ψευροά
Siva	Σίβια	Μολιφιζίου, Παργαίτουσας	Santa Croce
Skina	Σκινός	Μερούσιου	Μερούσιου
Skina	Σκινός	Μονορατσιού	Αγ. Παύλου
Scarus / Zucaro	Σκαρής	Μονορατσιού	Αγ. Αποστόλων
Socorum Santu Martu			Santa Croce
Sotira	Σοτήρα	Σφακίας	Σφακίας
Spadras Arano	Σπαδρας Αράνο	Ταμένους	Αγ. Παύλου
Spragaro	Σπραγάρως Πόλιταπάρως	Σίληνο	Άρνας
Spruce			Μερούσιου
Stamí	Σταμί	Παδάριος	Αγ. Παύλου
Stal	II Προτόρα, Σκαρής	Μουρατσιού	Αγ. Αποστόλων
Stamboli			Κισόμο
Stati	Στάτι	Σίληνο	Άρνας
Stravaria	Καλό Χαρά	Παδάριος	Αγ. Μάρκου
Sulfonari			Αγ. Μάρκου
Suzi			Santa Croce
Syrda/Siri monte, Ako/Basso			Αγ. Αποστόλων / Αγ. Παύλου
Talano / Tegiano			Αγ. Παύλου
Tamiri			Αγ. Μάρκου
Tania	Ταίνια	Παδάριος	Αγ. Μάρκου

Tarlato	Καρπός	Γιαδός	Αγ. Μάρκου
Tavraniti	Ταυρανίτης	Κισόμου	Κισόμου
Tetali / Tutalo / Tuteli	Ταγέλι	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου
Therzi			Αγ. Μάρκου
Thoo			Αγ. Μάρκου
Thamania	Ταμένα	Ξηλίου	Άρνας
Tifo			Κισόμου
Tiliso / Deliso	Τίλιος	Μαλακίου	Santa Croce
Topala	Τοπάλα	Κισόμου	Κισόμου
Tropaschi	Τροπάσι (αρει.)	Γιαδός	Αγ. Παύλου
Tropatino	Τροπατίνι	Γιαδός	Αγ. Παύλου
Triana			Δοξαράρι
Trimis			Αγ. Αναστασίου
Tripita	Τριπίτα	Κανισσάρου	Santa Croce
Tirpi	II Μισοιά		Αγ. Παύλου
Turkoti	Τουρκουτί	Επισκόπ	Επισκόπ
Turkull	Τουρκοῦλλο	Επισκόπ	Επισκόπ
Vachiotis	Βασιότις	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου
Vafio	Βαφίς	Αναστασίου	Ψαρού
Vari	II Λυγούριος, Αισπιάδες	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου
Vani			Santa Croce
Varveri	Βάρβιροι (σημ. Αρσάγγιλος) II Κουαίρι, Κάλλα, Κέρμ, Πισά	Γιαδός	Αγ. Παύλου
Vasilio			Αγ. Μάρκου
Vethia, Cato / Mezo, Catovalhis	Βέθια	Γιαδός	Αγ. Μάρκου
Veto	Βέτος	Αγ. Βουδαίου	Ξοφίτου
Vaudale			Santa Croce
Vavelli	Βαφέλι	Επισκόπ	Επισκόπ
Vakania			Santa Croce
Vahull	Βαχούλι	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου / Santa Croce
Veni	Βενί	Μαλακισσάρου	Μαλακισσάρου
Vergopulo			Μαριμαθίου
Vicho	Βίχο (αρει.)	Κανισσάρου	Santa Croce
Villa Vulgara			Αγ. Παύλου
Vizid			Santa Croce
Vista			Santa Croce
Vizi	Βόνι	Γιαδός	Αγ. Παύλου
Vonia	Βονίς	Μονοστασίου	Αγ. Αναστασίου
Vori	Βόρι	Πυργαίτισσας	Santa Croce
Vorata sive Megonizari	Βοράτις	Κανισσάρου	Castello
Vrachari	Βραχάρι	Μαριμαθίου	Μαριμαθίου

Vrachioniti	Βράχη	Καινοόργου	Αγ. Μήρου
Vrethi	Βρύθες	Κοζάνης	Santa Croce
Vrethi	Βρύθες	Κοζάνης	Κοζάνη
Vrethi ad Platano	Γράδατος	Κοζάνη	Κοζάνη
Vucolla / Vucules	Βουκολιάς	Κοζάνη	Κοζάνη
Vurgeti	Βουλήγιο	Κοζάνη	Κοζάνη
Vurevulli / Vurvoilli	Βορβουλίτης	Καινοόργου	Santa Croce
Vuta / Agia Georgiua de Vuta	Βούτας	Μολαφίου	Castello
Vuvaili			Σπείος
Xerionas	Ξερώνος (αρχα.) Χουδέας,	Μονοραφίου	Αγ. Αναστάσιων
	Γιρόθην		
Xerocampo	Ξερόκαμπος	Σπείος	Σπείος
Yni	Υγι	Μονοραφίου	Castello
Ystronia	[πρωτ. Ύστρωνος, απόμικτα Κρητικά και Καλό Χωριά], Ύστρω ;	Ιερόπηρος	Ιερόπηρος
Zetoprethi	Τσοπαράσια Αγ. Εύθυ ;	Τριμένους	Αγ. Γεωργίου

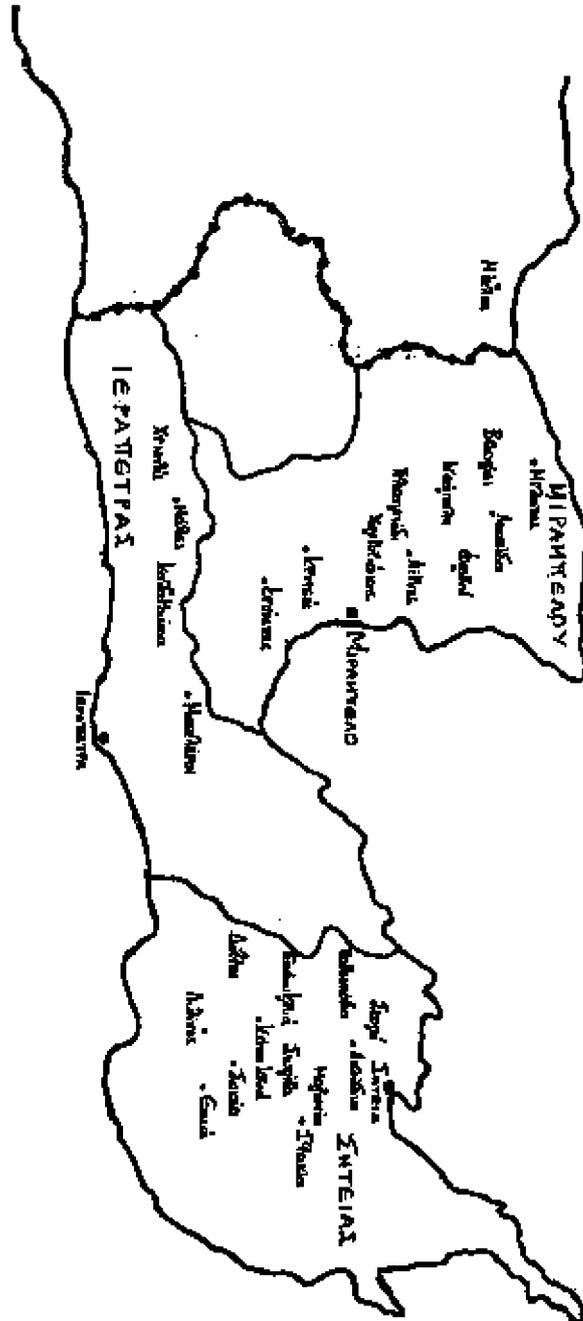
B. ΧΑΡΤΕΣ

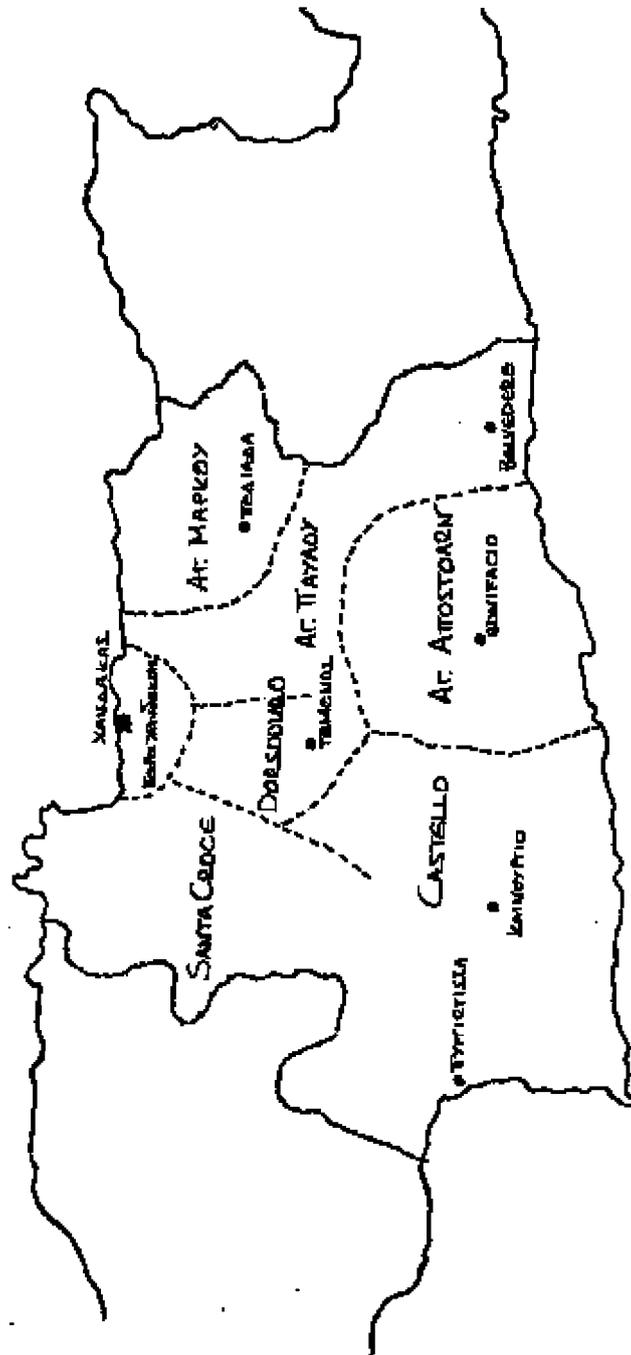
Στους χάρτες δεν έχουν οριστεί σύνορα για τις *τούρμες*, εφόσον αυτά δεν είναι γνωστά με βεβαιότητα. Ωστόσο διακρίνεται εύκολα ο πυρήνας και η ευρύτερη περιοχή κάθε *τούρμας* με βάση τη συγκέντρωση των χωριών.

Στο χάρτη με τα σεξτέρια δεν περιλαμβάνονται τα χωριά. Αντίθετα, εδώ γίνεται προσπάθεια να καθοριστούν κατά προσέγγιση τα σύνορα, τα οποία σε κάποια σημεία παραμένουν ανοικτά, γιατί δεν διαθέτουμε ακριβείς πληροφορίες.

Charalambos GASPARIS, From the Byzantine to Venetian *turma*. Crete, XIIIth - XIVth centuries.

Turma, a term coming from the Byzantine thematic system, is found very often in the XIIIth and XIVth century venetian documents concerning the island of Crete. The Venetian *turma* in Crete was not an administrative or military term, but simply a geographical one, to indicate the exact post of fiefs and villages. Byzantine *turma* had already been used by the local Venetian government during the first colonisation (1211) to define the six *saxteria* in the region of Chandax (today, Herakleion).

As a military union, Byzantine *turma* with its castle is nothing less than the Venetian *castellania*, the basis of the Venetian military defense system in Crete. Although Venetian documents of the period helps us to locate the Byzantine *turmae* in Crete (we have the villages and the *turma* to which they belong), their role in the administrative and military system of the Byzantine Empire is still not very clear. The only thing we are certain about is that in the XIIIth century Byzantine *turma* throughout the Empire has already become a geographical term as well as we find it a century later in venetian Crete.

Tables here presented contain all villages we know to which *turma* they belonged. There is a table for each *turma* and *saxterium* and another one with all villages in alphabetical order. There are also a plan for each *territorio* (Chania, Rethymno, Sitia) of medieval Crete with the *turmae* and the villages, and a plan with the borders of six *saxteria* in the *territorio* of Chandax.